

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Příběhy dospívání. Téma citového zrání ve vybraných dílech české literatury

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání
7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Autor práce: **Alžběta Sakařová**
Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

Stories of adolescence: The topic of emotional maturation in selected works of Czech literature

Bachelor thesis

Study programme: B7507 – Specialization in Pedagogy
Study branches: 7105R056 – History for Education
7504R269 – Czech Language for Education

Author: **Alžběta Sakařová**
Supervisor: doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alžběta Sakařová**
Osobní číslo: **P16000237**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Historie se zaměřením na vzdělávání**
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Příběhy dospívání. Téma citového zrání ve vybraných dílech české literatury**
Zadávací katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce je zaměřena na stylovou charakteristiku literárního ztvárnění tématu citového zrání a smyslového probuzení ve vybraných dílech české literatury z různých časových období (10., 20., 30. léta 20. století). Práce bude rovněž přihlížet k zobrazení sledovaného tématu v soudobém výtvarném umění. Studentka si prostuduje primární a sekundární literaturu a při přípravách a zpracování se bude řídit metodickými pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- BURIÁNEK, František. Fráňa Šrámek. Praha: Melantrich, 1981.
BURIÁNEK, František. O současné české literatuře: Výbor z kritických statí 1945-1980. Praha: Československý spisovatel, 1982.
BYDŽOVSKÁ, Lenka, Vojtěch LAHODA, Karel SRP a Michal SLEJŠKA. České moderní umění 1900-1960: Sbírka moderního umění, Veletržní palác : [Katalog]. Praha: Národní galerie, 1995.
KUZNĚCOVOVÁ, Raisa. Význam "subjektivní" lyričnosti pro vytvoření epického obrazu doby v románu Karla Konráda Rozchod!. In: Česká literatura. 1971, r. 19, č. (1/2), 103-119.
MOLDANOVÁ, Dobrava. Fráňa Šrámek: Stříbrný vítr; in Zeman, M. a kol. Rozumět literatuře, Praha, 1986.
MOLDANOVÁ, Dobrava. Doslov ke knize Větrná setba. ŘEZÁČ, Václav. Větrná setba, a rané prózy. Praha: Československý spisovatel, 1989.
PAPOUŠEK, Vladimír. Egon Hostovský - člověk v uzavřeném prostoru. Jinočany: H&H, 1996.
PETERKA, Radek. Proměny románové poetiky Václava Řezáce. Praha, UK, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova.
PÍŠA, Antonín Matěj. Stopami prózy: Studie a statí. Praha: ČS 1964.
Poetická próza: Vladislav Vančura, Karel Konrád, Jan Jaroslav Paulík. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
POHORSKÝ, Miloš. Doslov ke knize Žhář. HOSTOVSKÝ, Egon. Žhář. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 132-134.
ŠALDA, F. X. Kritické glosy k nové poesii české. Praha: Melantrich, 1939.
WITTLICH, Petr a Jan SOLPERA. Jan Preisler. Putování krajinami duše (1872-1918): [Katalog výstavy]. Praha: Oswald, 1994.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2018

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2019

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.

děkan

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2018

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

21. 5. 2019

Alžběta Sakařová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce doc. PhDr. Evě Štědroňové, CSc. za pomoc při tvorbě bakalářské práce. Její cenné rady, trpělivost a ochota mi pomohly dovést práci ke zdárnému konci. V neposlední řadě bych jí ještě chtěla poděkovat za bezproblémovou a rychlou komunikaci.

Anotace

Bakalářská práce se věnuje tématu dospívání v dílech české literatury a výtvarného umění první poloviny dvacátého století. Vybranými literárními texty jsou *Stříbrný vítr* Fráni Šrámka, *Rinaldino*, *Dinah* a *Rozchod!* Karla Konráda, *Větrná setba* Václava Řezáce a román *Žhář* Egona Hostovského. Cílem práce je charakterizovat ztvárnění tématu puberty v jednotlivých literárních a výtvarných dílech. Úvodní část práce se věnuje vymezení pojmu puberta v odborné literatuře a vybraných výkladových slovnících. Hlavní část práce tvoří analýza a interpretace literárních a výtvarných děl z hlediska námi sledovaného tématu.

Klíčová slova

Stříbrný vítr, Rinaldino, Dinah, Rozchod!, Větrná setba, Žhář, sexualita, touha, emocionalita, melancholie, snění, kontemplace, puberta, Preisler, Štursa, Zrzavý, Toyen, Kubišta, Kupka, interpretace

Annotation

This bachelor thesis deals with the issue of adolescence in selected Czech literature and visual art of the first half of the 20th century. Selected texts of this period include *Silver Wind* by Fráňa Šrámek, *Rinaldino, Dinah* and *Separation!* by Karel Konrád, *Wind sowing* by Václav Řezáč and prose *The Arson* of Egon Hostovský. The aim of this work is to characterize the topic of puberty in individual literary and artistic works. The introductory part of the thesis is focused on the definition of puberty in specialized literature and selected explanatory dictionaries. The main part of the thesis is an analysis and interpretation of literary and artistic works from the point of view of the topic we are watching.

Keywords

Silver wind, Rinaldino, Dinah, Separation!, Wind sowing, Arsonist, sexuality, desire, emotionality, melancholy, dreaming, contemplation, puberty, Preisler, Štursa, Zrzavý, Toyen, Kubišta, Kupka, interpretation

Obsah

1	Úvod.....	9
2	Psychologické objasnění pojmu puberta.....	10
3	Historický exkurz k pojmu dospívání	12
4	Slovníkový exkurz k pojmu dospívání (puberty).....	14
5	Dospívání v pěti znacích - interpretační část	16
5.1	Sexualita (touha).....	16
5.2	Emocionalita	27
5.3	Melancholie	40
5.4	Snění	48
5.5	Kontemplace	54
6	Závěr	63
7	Zdroje	66

Obrázek 1: Puberta (1905), Jan Štursa. (Zdroj: <i>https://www.mutualart.com/Artwork/Puberty--PUBERTA-/50C33D839489DC30)</i>	17
Obrázek 2: Černé jezero (1905), Jan Preisler. Zdroj: <i>(https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1236566-jan-preisler-cerne-jezero)</i>	21
Obrázek 3: Před koupelí (1906), Jan Štursa. Zdroj: <i>(https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Jan_%C5%A0tursa_-_P%C5%99ed_koupel%C3%AD.jpg)</i>	24
Obrázek 4: Vlna (1905), František Kupka. Zdroj: (<i>https://www.denik.cz/galerie/muzeum-umeni-olomouc-ochutnavka-letosnich-vystav.html?photo=8</i>)	31
Obrázek 5: Melancholické děvče (1906), Jan Štursa. Zdroj: (<i>http://www.ghmp.cz/online-sbirky/detail/CZK:US.P-915/?#artwork</i>)	41
Obrázek 6: Jaro (1900), Jan Preisler. Zdroj: <i>(https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Jan_Preisler_tryptich_Jaro_1900.jpg)</i>	43
Obrázek 7: Melancholie II (1920), Jan Zrzavý. Zdroj: <i>(http://www.pesek.wz.cz/okrouhlice/english/zrzavy.htm)</i>	46
Obrázek 8: Spící (1937), Toyen. Zdroj: (<i>https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1415953-surrealisticka-spici-od-toyen</i>)	51
Obrázek 9: Meditace (1915), Jan Zrzavý. Zdroj: (<i>http://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/nejdrazsi-zrzaveho-grafiky-v-jednom-albu</i>)	56
Obrázek 10: Meditace (1915), Bohumil Kubišta. Zdroj: <i>(https://www.obrazynaplatne.cz/adwak-vs-58-bohumil-kubista-meditace)</i>	59

1. Úvod

V bakalářské práci se věnuji tématu citového zrání v několika literárních dílech, která dobou svého vzniku spadají do první poloviny dvacátého století. Motivy dospívání sleduji v románu *Stříbrný vítr* (1910) Fráni Šrámka, poetistických prózách Karla Konráda *Rinaldino* (1927) a *Dinah* (1928), protiválečném románu *Rozhod!* (1934) od Karla Konráda, románu Václava Řezáče *Větrná setba* (1935) a v próze Egona Hostovského *Žhář* (1936). Cílem mého zájmu nejsou pouze výše uvedené literární práce, ale také díla výtvarná, která vyjadřují témata korespondující s projevy dospívání.

Společným znakem sledovaných románů jsou postavy dospívajících chlapců, které se potýkají s projevy svého citového a smyslového zrání. Vybrané ukázky literárních děl jsou interpretovány s pomocí odborné literatury z oblasti psychologie, která mi umožnila lépe porozumět tématu. Jednotlivé kapitoly nesou název určitého reprezentativního znaku puberty a výklad s ukázkami je volen a zpracován v souladu s chronologií vydání příslušných literárních děl. Zároveň je každá kapitola doplněna obrázky výtvarných artefaktů, jež svou tematikou korespondují s obsahem příslušné kapitoly.

Hlavní cílem této práce je zjištění způsobu, jakým je ve vybraných knihách podáno téma dospívání a rovněž jakým způsobem se zpracování uvedeného tématu proměňovalo v čase. Dílčím cílem bude propojení literárních interpretací s výkladem výtvarných děl na obdobné téma.

Práce je členěna do sedmi kapitol, kdy jich je pět stěžejních: *Sexualita (touha)*, *Emocionalita*, *Melancholie*, *Snění*, *Kontemplace*. V první kapitole vymezím pojem puberty (dospívání) z psychologického hlediska a z příslušného vymezení a charakteristiky budu odvíjet interpretaci vybraných uměleckých děl. Druhou kapitolu věnuji vysvětlení pojmu puberty (dospívání) ve výkladových slovnících. Třetí až sedmá kapitola představuje hlavní část mé práce - interpretaci literárních a výtvarných děl. "

2. Psychologické objasnění pojmu puberta

Puberta, nebo také dospívání je jedním z životních etap lidského vývoje. Je to zlomové období, protože dochází hned ke dvěma zásadním změnám. První z nich je fyzická proměna mladého jedince, zejména pohlavní dospívání. Ke druhé změně nedochází viditelně. Jedná se o proměnu nejen myšlení a názorů, ale také o vývoj v citové oblasti. Pubescence se pohybuje v době od 11 do 15 let a lze ji vnímat jako prvopočátek proniknutí do světa dospělých. Pavel Říčan toto období nazval „čas první lásky“.¹ V této životní fázi se mladému člověku otevírá brána sféry citových prožitků, která mu byla dosud neznámá, nebo citovými projevy dosud opovrhoval. Klíčovým znakem je v tomto momentu fyzická proměna mladého člověka a jeho pudová touha po nových citových prožitcích a možnostech. Plynule navazujícím obdobím na pubescenci je adolescence, kterou opět Pavel Říčan vymezil věkově na dobu 15 až 20 let, v níž se jedinec se nachází na „vrcholu mládí“.² Mladý člověk dospěl po stránce fyzické, ale stále se hledá mentálně, socializuje se, touží po trvalejším vztahu, hledá sobě rovného partnera.³

Obě dvě tyto věkové kategorie lze označit jedním pojmem, a to dospívání, jehož ztvárnění v umělecké tvorbě bude stěžejním motivem této práce. Téma fyzických proměn v období dospívání ponechám stranou, věnovat se budu především vnitřní proměně a citovému dospívání jedince.

Mládež se v tomto věku mění jak fyzicky a rozumově, tak i citově. Hovoříme zde o dvojím rozlišení citů. Jedná se o city nižší, které do sebe zahrnují uspokojování základních životních potřeb, a city vyšší. Ty se vyvíjí mnohem razantněji a dochází zde k zásadním proměnám. Vyšší city se dají rozdělit na morální, společenské a estetické. K jedné z hlavních změn dochází v oblasti sexuality. Sexualita otevírá bránu zcela novým, neprobádaným možnostem citových a smyslových prožitků. Často tato problematika

¹ PRUDKÝ, Libor. *Metodická příručka pro práci s empirickým sociologickým výzkumem studentů středních škol*. Praha: Centrum pro studium vysokého školství, 2015, s. 6-7. ISBN 978-80-86302-55-3.

² Tamtéž, s. 6-7.

³ ĽAPIŇSKÁ, Regina. *Psychologie dospívání. Psychologie dospívání*. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 7-10. ISBN váz.

mladého člověka natolik zajímá, že věnuje velké úsilí tomu, aby ji poznal. Dostává se do kontaktu s opačným pohlavím, specificky se formují také jeho společenské vztahy, touha po poznání podporuje citový a emocionální rozvoj jedince. Emocionálně rozvitá oblast často převažuje a ovládá sféru psychickou. Jedná se například o dramatické prožívání různých, i zcela běžných, životních případů jako je konflikt s okolím (rodiče, pedagogové, vrstevníci, názorový rozpor, atd.). Často dochází k přehnaným emocionálním reakcím. Mluvíme zde o dvou protikladných stavech – radosti a smutku. Radost může nabýt okamžitého abnormálního rozměru, podoby výbuchu pozitivně laděných citů. Smutek je pravým opakem. Dochází při něm až k depresivním zoufalým projevům. Časté jsou rovněž stavy melancholie, kdy se člověk ponoří do sebe a dlouze přemýšlí nad zcela běžnými životními situacemi. Ty jedinec dokáže vyhrotit do stavů zcela zveličených. V citové oblasti můžeme pozorovat tenkou hranici mezi láskou, obdivem, nenávistí a pohrdáním. To znamená, že je mladý člověk schopen se na jedné straně něčemu zcela nadšeně oddat, obdivovat to, a o chvíli později, po nějakém citovém zvratu nebo nepochopení, to okamžitě odmítnout a dokonce i nenávidět. Tato citová labilita vede často k agresii a aroganci, zejména u chlapců. U dívek to jsou nepochopitelné a neřízené výbuchy pláče. Opět můžeme tuto labilitu pojmut jako melancholické emocionální projevy. Mladický pesimismus, který je spíše charakterističtější pro chlapce, vede k lhostejnému chování k jakýmkoliv podnětům. Po určité době tento stav střídá optimistická nálada a radost ze života. Děje se tak zpravidla tehdy, když dochází k celkové vyváženosti po stránce fyzické i citové a ve chvíli, kdy jsou mladým jedincům pozitivně nakloněny životní situace.⁴

Období dospívání je jedno z nejtěžších období lidského vývoje. Dochází v něm k několika změnám. Jsou to jednak změny fyzické, se kterými se ne každý jedinec musí vyrovnat. Poté to jsou změny psychické. Mladistvím se mění pohled na svět, jejich názory mohou být nejednoznačné a sporné. Stejně tak různorodé mohou být i jejich postoje k daným situacím. Ty jsou dané zejména výkyvy nálad jedince.

⁴ ĽAPIŇSKÁ, Regina. Psychologie dospívání. *Psychologie dospívání*. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 24-26, 89. ISBN váz.

3. Historický exkurz k pojmu dospívání

Pojem dospívání (puberta, adolescence) není výsadním pojmem 19. a 20. století. S prvním pojmenováním tohoto tématu se setkáváme již v 15. století pod pojmem adolescence. Tento pojem je odvozen z latinského slova „adolescere“, který je v překladu znamená „vyrůst“ nebo „dospět“. Středověká mentalita ale nedokázala pochopit, že existuje přechod mezi dětstvím a dospělým věkem. Děti byly považovány za „malé dospělé“ a dospělosti nabyly ve chvíli dosažení pohlavní zralosti. O vývojová stádia jedince projevila zájem až renesance a osvícenství. Jan Ámos Komenský se jako první snažil postihnout oblast vývojového stádia jedince. Oblast pubescence a adolescence pojal do jednoho stupně stádia, které nazval „mládenec“. Mládenectví bylo sedmileté stádium mezi čtrnáctým a jedenadvacátým rokem života.⁵

Blíže se problematice věnoval francouzský filozof a jeden z průkopníků pedagogiky Jean Jacques Rousseau. Ten vymezil pojem adolescence mezi patnáctým a dvacátým rokem života. Zájem o problematiku jevil i britský filozof John Locke, který se zabýval v oblasti pedagogiky především výchovou mladých gentlemanů.⁶ Zvýšenou pozornost dospívajícím prosadila až Marie Terezie, a to zavedením povinné školní docházky. Definitivní pozornost si hierarchizace vývojových stádií života, tedy zejména dospívání, vydobyla až na přelomu 19. a 20. století, a to s prudkým nárůstem psychologie jako vědy.⁷

Do opravdové vědecké a odborné pozornosti se puberta dostala až v roce 1928. V tomto roce vydává Miloslav Skořepa, pedagog a psycholog, monumentální dílo *Puberta*, které bylo v roce 1940 ještě rozšířeno. Odborník vysvětluje pojem puberta následujícím způsobem: „*Dobou dospívání označujeme onu fázi ve vývoji člověka, v níž se chlapec mění v muže, dívka v ženu. ... Tyto změny jsou tělesné i duševní. Nutno tedy mluvit o pubertě*

⁵ SOBOTKOVÁ, Veronika. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. Praha: Grada, 2014, s. 19. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁶ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. Vybrané kapitoly z dějin pedagogiky. *Vybrané kapitoly z dějin pedagogiky*. 1. Liberec: Technická univerzita, 2006, s. 7-10. ISBN 80-7372-143-0.

⁷ SOBOTKOVÁ, Veronika. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. Praha: Grada, 2014, s. 19-20. ISBN 978-80-247-4042-3.

tělesné (somatické) a od ní odlišovati duševní (psychickou) pubertu.“⁸ Skořepa si plně uvědomuje duševní projevy v kritickém období dospívání. Uvádí zde, že „*snad žádné období v lidském životě neprokazuje tak těsnou souvislost mezi tělem a duchem jako právě puberta.*“⁹ Má na mysli právě sexualitu, která vychází z fyzických proměn, ale úzce se vztahuje k psychice a emocionálnímu prožitku. Skořepa vytvořil podrobnou monografii věnující se tématu dosud neprobádaného, známého pouze okrajově. Ale ve dvacátých letech nebyl jediný, kdo se věnoval tomuto tématu. Můžeme vzpomenout na Otakara Kádnera nebo Cyrila Stejskala.¹⁰

⁸ SKOŘEPA, Miloslav. *Puberta. Puberta*. 3. Praha: Dědictví Komenského, 1940, s. 17. ISBN váz.

⁹ SKOŘEPA, Miloslav. *Puberta. Puberta*. 3. Praha: Dědictví Komenského, 1940, s. 19. ISBN váz.

¹⁰ Ottův slovník naučný nové doby. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velkému Ottovu slovníku naučnému, díl V., sv. 1*. 1. Praha: Argo, 2002, s. 265. ISBN 80-7203-412-X.

4. Slovníkový exkurz k pojmu dospívání (puberty)

Ottův slovník naučný, který vycházel v letech 1888 – 1909, je naším nejrozsáhlejším slovníkem. Vydavatelem bylo nakladatelství J. Ottý v Praze a vyšlo dohromady 28 dílů. Již tento slovník, který časově spadá do období největšího rozmachu psychologie jako vědy (přelom 19. a 20. století), zahrnuje heslo „pubertas“, které odkazuje na heslo „dospělost“.¹¹ Je tedy zřejmé, že v této době, kdy slovník vychází, nejsou ještě v povědomí všechny přesné informace, které by přispěly k přesnému výkladu pojmu.

Dalším slovníkem, do nějž jsme nahlédli, je *Malý slovník naučný Bohuslava Kočího*, který vyšel v letech 1925-1929 ve dvou svazcích. Heslo „puberta“ odkazuje na heslo „dospívání“, které je v tomto slovníku chápáno jako dospívání pohlavní. Je tedy patrné, že se stává předmětem zájmu o jedince v pubertě pouze fyzická změna. Slovník pohlavní dospívání stanovuje mezi dvanáctým a patnáctým rokem života: ... *nebezpečná doba dozrávání žláz a pudů pohlavních, jež působí nejen převrat v těle, ale i mocný převrat citový. Přílišně se objevuje zvl. u hochů, až přílišnou smělostí, ba klackovitostí.*“¹² Až v dodatku samotného hesla se blíže dovídáme i o průvodních jevech, které fyzické změny doprovází.

Dalším námi vybraným slovníkem je *Nový velký ilustrovaný slovník* (1929-1934). Ten se klasicky zaměřuje na pubertu ve významu fyzické proměny, citují: „*S dokončením pohlavních orgánů vyvinují se také sekundární pohlavní příznaky.*“¹³ Rozlišuje zde fyzické změny zvlášť u chlapců a zvlášť u dívek.

Masarykův slovník naučný (1925-1933) se heslu puberta nevěnuje ve větší míře, omezuje se pouze na vysvětlení výrazu ve smyslu pohlavního dospívání.¹⁴

Komenského slovník naučný (1937-1938) sice obsahuje heslo puberta, zaměřuje je ale výhradně na fyzické proměny v období dospívání: „*S dokončením vytvoření pohlavních*

¹¹ Ottův slovník naučný nové doby. *Ottův slovník naučný nové doby: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl XX.* 1. Praha: Paseka, 2000, s. 954. ISBN 80-7185-288-0.

¹² Bohuslava Kočího Malý slovník naučný. *Bohuslava Kočího Malý slovník naučný, díl I.* 1. Praha: B. Kočí, 1925, s. 553. ISBN váz.

¹³ Nový velký ilustrovaný slovník. *Nový velký ilustrovaný slovník, díl XV.* 1. Praha: Gutenberg, 1931, s. 265. ISBN váz.

¹⁴ Masarykův slovník naučný. *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, díl V.* 1. Praha: Československý kompas, 1931, s. 1088. ISBN váz.

orgánů vyvinují se také sekundární pohlavní příznaky.“¹⁵ Charakterizuje rozdílné fyzické znaky dospívání u dívek a u chlapců: „*U mladíků objevují se vlasy na ohanbí, vousy na tvářích, na bradě a na rtu, ohryzek vystupuje (Adamovo jablko) a hlas se mění (mutace)*“¹⁶ a definuje je podobně jako Nový velký ilustrovaný slovník naučný.

Ottův slovník naučný nové doby (1930-1943) heslo rozšiřuje a doplňuje o věkovou kategorizaci dospívání a rozlišuje tělesnou a duševní pubertu, fyzické proměny chlapce a dívky v kritickém období. Podrobně se zabývá vnitřní tělesnou změnou jedince, jejíž popis však spíše odpovídá pojednání v odborné lékařské literatuře, a je obohacen i o rasový aspekt: „*Jižní rasy zrají mnohem dříve, i v 8 – 10 letech (dívky hawajské, filipinské, na ostrovech Aleutských, u některých kmenů afrických).*“¹⁷ Jako jeden z mála slovníků se zaměřuje i na duševní pubertu, která je důsledkem zesílení pohlavního pudu. Dále heslo uvádí výčet znaků pubertálního stavu, jimiž jsou například „*počáteční neklid, vzdorovitost, odpor k druhému pohlaví (počáteční fáze), zaměření pozornosti na sebe sama (egotropismus), úplné uvědomění vlastní osobnosti proti vnějšímu světu a osamostatnění poznávajícího subjektu.*“¹⁸ Heslo je ještě doplněno o výčet odborníků, kteří se tímto tématem zabývají (např. Čáda, Skořepa, Stejskal, atd.).¹⁹

¹⁵ Komenského slovník naučný. *Komenského slovník naučný, díl IX.* 1. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného, 1938, s. 300. ISBN váz.

¹⁶ Tamtéž, s. 300.

¹⁷ Ottův slovník naučný nové doby. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velkému Ottovu slovníku naučnému, díl V., sv. 1.* 1. Praha: Argo, 2002, s. 265. ISBN 80-7203-412-X.

¹⁸ Tamtéž, s. 265.

¹⁹ Tamtéž, s. 265.

5. Dospívání v pěti znacích - interpretační část

V následujících kapitolách se budu věnovat interpretaci výše zmiňovaných literárních děl. Kapitoly ponesou název dle daného typického rysu pro dospívání. Jedná se o *Sexualitu (touhu)*, *Emocionalitu*, *Melancholii*, *Snění* a *Kontemplaci*. Jednotlivé oddíly budou doplněny o výtvarná díla, která svou tematikou vyjadřují příslušný jev (stav) puberty.

5.1. Sexualita (touha)

Sexualita je jeden z nejdůležitějších fenoménů období puberty. Je úzce spjata s fyzickou proměnou mladého člověka a jeho pudovou touhou po nových citových prožitcích a možnostech. Sexualita otevírá bránu nových a neprobádaných končin prožitků. Touha po něčem nepoznaném je mnohdy velmi silná, proto jedinec vynakládá velkého úsilí k jejímu poznání. Snaha mladého člověka často přesahuje i do sfér fantazie a snění. Kontakt s opačným pohlavím v jedinci vyvolává smíšené, dosud nepoznané pocity, které ovlivňují jeho chování. To bývá často vyhocené a vyvolává až dramatické situace. Toto pubertální období je střídáno adolescentním obdobím, kde se touha po sexuálním prožitku projevuje touhou po hledání plnohodnotného vztahu.²⁰

Sexualitu je možné označit za prapůvodce veškerého lidského jednání. Neodolatelná touha po něčem zcela novém ovlivňuje lidské činy, chování, citovou nestálost nebo také fantazii, která často přechází ve snění.

Čas první lásky a vrchol mládí, jak označil Pavel Říčan²¹ pubertální a adolescentní období, prožívá i několik chlapeckých hrdinů námi vybrané krásné literatury. Autoři těchto děl neopomněli ani na sexuální přerod, nejdůležitější a základní fázi dospívání, kterou dokázali vylíčit od prvopočátku až do fáze přerodu chlapce v muže. Ve své práci věnuji pozornost především románu *Stříbrný vítr* (1910) Fráni Šrámka, poetistickým prózám Karla Konráda *Robinsonáda* (1926), *Rinaldino* (1927) a *Dinah* (1928), protiválečnému klíčovému románu téhož autora *Rozchod!* (1934) a generačnímu románu Václava Řezáče *Větrná setba* (1935).

²⁰ ĽAPIŇSKÁ, Regina. Psychologie dospívání. ĽAPIŇSKÁ, Regina. Psychologie dospívání. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 26, 89.

²¹ PRUDKÝ, Libor. Metodická příručka pro práci s empirickým sociologickým výzkumem studentů středních škol. Praha: Centrum pro studium vysokého školství, 2015, s. 6-7.

Téma sexuality nám otevírá umělecké dílo sochaře Jana Štursy. Socha vystihující mladé děvče, které stojí obnažené s údivem na tváři, nese název *Puberta* (1905). Akt děvčete byl pravděpodobně inspirován Munchovým stejnojmenným obrazem *Puberta* (1895). Štursova dívka v rozpuku je udivena svými procitajícími emocemi.²² Puberta je stěžejním motivem díla. Vedlejší motiv vytváří sexualita, která je reprezentována dívčím aktem. Ten znázorňuje fyzické proměny u dívky nastávající jejím procesem dospívání. Úzké údy dívky, které zastupují ještě holčičí svět, jsou v kontrastu s rýsujícími se zřetelnými ňadry. Údiv na tváři děvčete nabývá podoby melancholického zamyšlení a

Obrázek 1: *Puberta* (1905), Jan Štursa. (Zdroj: <https://www.mutualart.com/Artwork/Puberty--PUBERTA-/50C33D839489DC30>)

samotný pohled děvčete je jakoby zmatený z nastávajících změn. Samotná obličejová grimasa děvčete je v kontrastu s prohlubujícími se ženskými rysy ve tváři dívky.

Román *Stříbrný vítr* (1910) patří k významným dílům Fráni Šrámka. Hlavní hrdina Jeník Ratkin se dostává do doby, kdy se mladý chlapec mění v muže. Tento přerod je provázen nejniternějšími touhami nejen po sexualitě. Nacházíme se na počátku dvacátého století, kdy se o tématu puberty, hlavně sexuality veřejně nehovoří. Sexuální touha je ve společnosti tabuizovaným tématem, které na veřejnosti pohoršuje. Avšak Fráňa Šrámek si zvolil jako hlavní motiv svého díla období dospívání. I F. X. Šalda nazývá Šrámkův

²² MAŠÍN, Jiří a Tibor HONTY. *Jan Štursa*. 1. Praha: Odeon, 1981, s. 13. ISBN váz.

Stříbrný vítr „románem puberty“ a dodává, že Fráňa Šrámek dokázal zlyričit českou prózu.²³ Šrámek se snažil rozbít i stávající společenské konvence, když se zabývá niternými touhami mladého člověka po sexuálním poznání.

Hlavní hrdina románu *Stříbrný vítr* se poprvé setkává s nepoznaným pocitem touhy. **„Přišlo to na obě děti náhle, neočekávaně ... Lidčiny vlasy lechtaly Jeníka na tváři, ale nebylo mu to nijak nepříjemné, měl na onom místě pocit neobyčejné hebkosti, vonného vánku nebo čeho, že by byl až rozkoší zasyk.“**²⁴ Jeho vzorec chování je odlišný od společenského standardu, který zná a který by měl dodržovat. Nikdy předtím se nesetkal s pocity tak smíšenými, s pocity, které neuměl pojmenovat. Svou dychtivost po dívce začne prožívat intenzivněji než jakékoliv jiné události. **„A Jeník měl takový zvláštní bolestný pocit, jakého ještě nepoznal. Srdce na slzách jak lodička plulo, takový pocit. Ale ty slzy byly jiné než jindy, i to malé srdce bylo jiné ...“**²⁵ Chlapec prožívá touhu po opačném pohlaví, ale zároveň je provází různorodé pocity studu a strach z odmítnutí. **„... Lidka v těch dnech stonala a Jeník poslední večer před odjezdem přišel se pouze vyplakat pod učitelových okna. Měl sice v kapse psaníčko a chtěl je Lidce po Bohoušovi poslat, ale k tomu nedošlo.“**

V románu *Stříbrný vítr* sledujeme standardní proces rozvíjení sexuální touhy. Z chlapeckých pocitů smíšených, nedefinovatelných se stávají jasné představy, které chce hrdina naplnit. Jsou to tužby zcela reálné a pudové. Začíná si všimnat svých fyzických změn, ale zejména vnímá tělesné proměny druhého pohlaví. **„Jak stála a zdvihla ruku, cítil přelévání vln pod látkou jejích šatů. Zasmoudlo mu v krvi. Řekl trochu temně: „Divoška!“**²⁶

Čistě pudové a tělesné touhy jsou doplněny o jednoduché fantazijní představy, často spojené s nějakým přírodním živlem nebo úkazem, který evokuje v mladíkovi danou dívku nebo ženu. Tyto představy jsou ale stále vytvářeny za účelem naplnění touha. To znamená, že hrdina si udržuje těsnou blízkost opačného pohlaví jen proto, aby uspokojil své touhy po sexuálním dobrodružství a zážitku. V této chvíli ještě nedochází ke zlomovému okamžiku,

²³ ŠALDA, František Xaver. *Kritické glosy k nové poesii české*. 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 91-92. ISBN váz.

²⁴ ŠRÁMEK, Fráňa. *Stříbrný vítr*. 15. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 32.

²⁵ Tamtéž, s. 33.

²⁶ Tamtéž, s. 44.

kdy hrdina Stříbrného větru Ratkin začíná uvažovat nad plnohodnotným vztahem s dívkou. *„Myslí na kněžnu, která krmila pávy a zmizela mezi buky. Ne, nemyslí již na kněžnu. Na bílou paní myslel a jeden kout v jeho nitru počal se plnit podezřelým obsahem. ... Paní Helena žehlila a upravovala kostýmy pro večer, záhyby jejího županu se vlnily a rozlévaly žhavý vítr.“*²⁷

Touha po poznání je tak silná, že hrdina hledá, jak svá přání naplnit. Velmi často se chová z hlediska dobových konvencí společensky nepřijatelně. Tím mám na mysli návštěvu nevěstinců nebo vynucený sex se starší ženou. Tento akt v něm nechává fatální následky, které mohou vést k chlapcově agresivitě a prudkosti vůči dívkám a ženám nebo zatvrzelému pesimismu jako tomu je ve Stříbrném větru. *„Odpoledne šel navštívit vdovu. Hledal někoho, kdo by mu připomněl onu, která odešla, kdo by vyslovil její jméno, dotýkal se jí v hovoru. ... „Tak jen jdou, mladý pane ...“ S tichým šelestem se vzdouvala a vyhrnovala jakási hrozná opona. Když po hodině vyšel, jeho oči natrženě bloudily. Šel domů pavlačí. Už se šerilo, opřel se o zábradlí. Dvorek zahoustl už tmou a z dlažby vylézaly krysy.“*²⁸ Ratkinova proměna po první sexuální zkušenosti vede k agresivnímu, neomalenému chování k opačnému pohlaví. Nevyhledává lásku, ale pouhé sexuální uspokojení a touží po pomstě. Msta za zklamání z prvního sexuálního zážitku postihuje vztah ke všem ženám. Mladík si jen pohrává s city opačného pohlaví a stává se svůdníkem. *„Polibte mě,“ řekl a rty se mu zmítaly jako v zimnici. Oněměla a couvla před ním. Pak teprve mohla zamumlati: „Blázníte...?“ „Polibte mě,“ řekl znovu a zaskřípal zuby. Něco tonoucího objevilo se v jejích očích a tváře jí umřely. Sjela rukama, jakoby náhle uvadlýma, podél jeho hlavy a položila pootevřené, jako by v hloupém úsměvu strnulé rty na jeho ústa. V témž okamžiku bylo Jeníkovi tak střízlivě a zároveň směšně. Vida, věděl jsem to, ani líbat neumí. Odvrátil se rychle. Bylo mu nepříjemno dívat se na ni.“*²⁹

Po sexuálním zážitku, který Ratkin vnímá jako ten pravý, láskyplný, si sám uvědomuje svou předchozí hrubost a touhu jen po ryzí sexualitě, která mu přinášela uspokojení. V tomto momentě se ztrácí jinošský pesimismus. Předchozí agresivita spjatá s neukojenou touhou po sexuálním zážitku s láskou a citem opouští mladíka. *„Oh, jaký teď bude – čistý! Především čistý. Jak přes noc rozpuklé třešňové květy! A dobrý bude, všechny lidi bude*

²⁷ ŠRÁMEK, Fráňa. *Stříbrný vítr*. 15. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 80, 82.

²⁸ Tamtéž, s. 84.

²⁹ Tamtéž, s. 147-148.

*milovat. Vstane teď a půjde k matce a řekne jí: Jsem třešňový strom, rozkvetl jsem přes noc.*³⁰

V roce 1910, kdy byl vydán román *Stříbrný vítr*, byla vědní oblast pedagogiky na samém počátku. Nikdo se tematice dospívání nevěnoval. Je tedy téměř až překvapivé, že se Fráňa Šrámek pokusil o román, který je věnovaný pouze dospívání a ve velké části je zmiňovaná právě sexualita. I když tento motiv zde není zmiňován přímo, ale v náznacích. Sexualita je spíše zpodobněna jako touha po sexuálním zážitku. Šrámek se vyhýbá otevřenosti na toto téma, proto čtenář nedohledá v románu žádné přímé pojmenování či označení sexu nebo sexuálního zážitku. Autor využil způsob vyjadřování, který k tomuto tématu odkazuje nepřímou, nikde nedochází k zobrazení přímému aktu. Otevřenost projevu je stále přizpůsobena dobovým morálním konvencím.

Téma sexuality je významně zastoupeno rovněž v tvorbě malíře Jana Preislera. Motiv touhy a sexuality ztvárnil ve svém obraze *Černé jezero* (1905). Dominantu díla tvoří hladina jezera, která má černou barvu. Pojetí vodní hladiny ve výtvarném umění symbolizovalo motiv zrcadlení. V tomto případě se prostřednictvím černé barvy na hladině jezera dostáváme až do lidského podvědomí. Odsud vychází jedincovy touhy a představy, ale také strach. Preisler zde otevírá dosud tabuizované téma puberty, erotiky a sexuálních zkušeností. Klíčové postavení na obraze má nahý mladík opřený o skálu a rusovlasá dívka sedící uprostřed jezera. Mladík pozorující rusovlasou nymfu má před sebou životní rozhodnutí. Tímto rozhodnutím rozumíme jeho touhu po poznání. K tomuto úkolu ho láká nymfa, která si svůdně pročesává své rúse vlasy. Tento akt bychom mohli vnímat jako svádění mladíka k poznání, podněcování jeho touhy po něm. Mladík stojí na prahu dospělosti, která mu otevírá svět nových představ a prožitků.

³⁰ ŠRÁMEK, Fráňa. *Stříbrný vítr*. 15. Praha: Československý spisovatel, 1964, str. 237.

Obrázek 2: Černé jezero (1905), Jan Preisler. Zdroj: (<https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1236566-jan-preisler-cerne-jezero>)

Karel Konrád vydává ve dvacátých letech minulého století poetistické prózy *Rinaldino* (1927) a *Dinah* (1928). Hlavními hrdiny jsou mladíci, kteří prožívají období přerodu chlapce v muže. Na rozdíl od pojetí a vyjádření motivu v próze Fráni Šrámka podává Konrád zcela jiný pohled mladíků na svět, který se v určitých chvílích stává pro ně složitý a nesrozumitelný. Tonda Zemánek, hlavní hrdina románu *Rinaldino* je konfrontován s válkou, která je hrozbou pro všechny mladé muže. Ludvík z románu *Dinah* se zase dostává do konfliktu se zákonem a stráví několik měsíců ve vězení. Oba dva mladíci ale prožívají své období dospívání a touhy v plnosti prožitků, a to i navzdory komplikovaným situacím.

Pojem touha vysvětluje Karel Konrád v románu *Robinsonáda*. V tomto románu je přímo věnovaná kapitola touze. „**Touha je přání (snaha) zřetelně milovati.**“³¹ Zcela jiným způsobem než v románu *Stříbrný vítr* se vyjadřuje žádostivost dívek v próze *Rinaldino*. V tomto případě se mladík snaží dostat blíže k dívce jistou prudkostí a neomaleností. „**Toník rychlým pohybem odkryl její sukýnky až do stropu.**“³² „**Tužka zúmyslně spadla pod lavici – plazil se za ní – a užírl flanelové kalhotky, žlutý podvazek.**“³³ „**Náhle v tiché**

³¹ KONRÁD, Karel. *Robinsonáda*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetistická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 209.

³² Tamtéž, s. 255.

³³ Tamtéž, s. 261.

*pěšince přitlačil ji na kmen břízy, aby ji mohl lépe líbat. ... skrz šaty cítil její vroucnost a začal kousat, kousat. Plenit šiji a ramena.“*³⁴

Tonda Zemánek se setkává s pocitem studu a nejistoty před opačným pohlavím. Poněkud neromantickým postojem se snaží dívku přimět alespoň k tanci. Setká se ale s neúspěchem a ponížením. „*Konečně se rozhodl a šel do kola pro jednu z oněch dvou slečen. Byla to ta, která měla stříbrné střevíčky. Stiskl ji neprodyšně k sobě.*“ „*Dovolte, co si myslíte – ani nemáte rukavice, ještě mi zamastíte toaletu.*“³⁵ Můžeme se domnívat, že tento akt zanechal v hlavním hrdinovi stopy nejistoty a úzkostí před ženami. „*Betty, která se přidružila k Toníkovi, měla červené tváře, její maso bylo toporné a ukrutná ňadra dělala Toníkův dech, zaťal svaly a sevřel v kapse padesátikorunu.*“³⁶

V Rinaldinu Karla Konráda dochází k deziluzi mladíka válkou. Hrdina se tak pohybuje na prahu tajné touhy po ženě, ale zároveň je ovlivněn válečným děním nebo odvodů svých kamarádů. „*Pod levým ramenem Inky byla hnědá tečka, to je Verdun, myslel si, a chtěl tam zabodnouti špendlík s praporkem, to je váš úděl, mapy generálního štábu, aby se po vás jezdilo prstem, leč tužka nikdy už nespádla pod lavici.*“³⁷

Karel Konrád v románu *Rinaldino* neopomněl připomenout neodolatelnou touhu všech vojáků jako terč mnoha vtipů. „*Za chvíli s námi začal prskat kavalec – vtom bylo votočeno vypínačem elektriky. Všichni kluci vám seděli na kraji pelesti s očima v úplném nebi. Víte, žádná dáma to nebyla, byl to kamarád z vedlejší sednice, ten stál u vypínače a já jsem vrzal jen tak nazdařbůh ...*“³⁸

V případě románu *Dinah* Karla Konráda dochází k prostupování (prolínání) sféry skutečnosti a představ. Hlavní hrdina si myšlenkami na různé věci, především na ženy, krátí dlouhou chvíli ve vězení. Již tam si pohrává s myšlenkou žárlivosti na smyšlenou dívku, představuje si každý detail své vysněné ženy. „*Tušil, že Dinah chodí asi málo oblečená, nahá. Nahá.*“³⁹ Jeho styk s představou svobody, deska gramofonu, jež mu

³⁴ KONRÁD, Karel. *Rinaldino*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetistická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 277.

³⁵ Tamtéž, s. 312.

³⁶ Tamtéž, s. 314.

³⁷ Tamtéž, s. 268.

³⁸ Tamtéž, s. 273.

³⁹ KONRÁD, Karel. *Dinah*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetistická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 387.

nezosobňovala jenom milostné hrdlo *Dinah*, ale ji celou. Horkou. Toužebnou.⁴⁰ Ze svého snového světa se dostává do reality. *Dinah* je ve skutečném světě zprostředkována písni z gramofonu. „**Tu zaslechl Ludvík gramofon. Byla to píseň, již zpívala Dinah, jaké shledání.**“⁴¹ Zpěvačka *Dinah* se postupem času stává součástí reality. Ludvíkovi se objevuje i v jeho reálné lásce. Ta se v jeho očích stává přitažlivější. „**A tehdy když poprvé zašeptals Dinah, bylo to zpočátku velice potichu, stala se Eva krásnější, vábnější ...**“⁴² „**Miloval jsi ji v Evě. A Evu jsi zase zbožňoval v Dinah.**“⁴³

Dvacátá léta jsou obdobím, kdy dochází k obecnému rozvoji pedagogiky. Zároveň se dostává téma puberty do širšího povědomí lidí. Jedním z hlavních rysů dospívání byly již tehdy především fyzické změny a s nimi spojená zvýšená touha po sexuálním zážitku.

Jak je zřejmé z uvedených ukázek, toto období přináší zcela odlišný pohled na tematiku sexuality. Diferenciace je samozřejmě dána hlubším zájmem o dospívání jako důležitý přechod mezi dětstvím a dospělostí. Obraz puberty ve dvacátých letech je do jisté míry ovlivněn válečným děním, podobně, jako je válečnými událostmi poznamenána celá společnost. Právě tato doba odstranila společenské konvence a morální zábrany. Proto se setkáváme v literatuře dvacátých let s přímějším vyjádřením sexuálních jevů včetně bezprostředního pojmenování ženského těla. Mladíci tedy v mnohých případech působí oproti hrdinovi ze Stříbrného přímějí a ve vyjadřování odvážněji.

K tématu dospívání se ve své tvorbě rovněž vrací sochař Jan Štursa, a to prostřednictvím znázornění dospívající dívky. Výjimkou není ani socha *Před koupelí* (1906). Akt klečícího děvčete má stejně jemné linie křivek jako *Melancholické děvče* také z roku 1906. Delikátnost dívčích tvarů odpovídá Štursovu sochařskému lyrismu.⁴⁴ Opět jsou zde také patrné kontrasty mezi jemností dívčího těla, které představuje mládí, a výrazem v obličeji, jenž i přes svůj nevinný výraz působí více ženským dojmem. V této soše můžeme vidět zachycení přerodu dívky v ženu. Socha *Před koupelí* má sexuální

⁴⁰ KONRÁD, Karel. *Dinah*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 389.

⁴¹ Tamtéž, s. 409.

⁴² Tamtéž, s. 409.

⁴³ Tamtéž, s. 411.

⁴⁴ WITTLICH, Petr. *České sochařství ve XX. století: 1890-1945*. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 76. ISBN váz.

náboj. Dívka, která neprojevuje žádné emoce a jejíž výraz je spíše neurčitý, téměř melancholicky nepřítomný, působí však v celkovém vzhledu jako projev vábení a milostné touhy.

Obrázek 3: Před koupelí (1906), Jan Štursa. Zdroj: (https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Jan_%C5%A0tursa_-_P%C5%99ed_koupel%C3%AD.jpg)

Třicátá léta reprezentuje v této práci protiválečný román Karla Konráda *Rozchod!* (1934) a generační román Václava Řezáče *Větrná setba* (1935).

Konrádův *Rozchod!* se zabývá tematikou dospívání mladíků v prostředí válečných cvičišť a bojišť. Je zřejmé, že mladíci ve svých volných chvílích v sobě vyvolávají ty nejkrásnější představy. S těmi je spojena i touha po sexuálním zážitku, který mnoho z nich ještě nepoznalo. Hrdinové někdy ale ztrácí sexuální zájem o dívky dřív, než dosáhnou svého přerodu v muže. To je dáno válkou, do níž byla vtažena většina mladíků, často ještě neplnoletých. Jsou tak zbaveni veškerých svých snů a představ. Jsou vytrženi z každodenního bezstarostného života.

Mladík, který se dostal na frontu, je vytržen ze svého prostředí a domova. Je nejen bez zkušeností životních, ale také sexuálních. A začne toužit i po naplnění této potřeby. Často si pohrává s myšlenkou milostného poměru za peníze. Každý voják toužil po ženě. Všude kolem něho byli pouze muži, kteří měli stejné touhy a potřeby. Proto pro mladé muže byla jakákoliv žena nebo pouhá představa nepřekonatelným zážitkem. „*V restaurační kavárně*

„Corso“ sedávala na výsost sličná dívka, Italka, ve společnosti starších pánů. Zbožňovali jsme ji. Němě.“⁴⁵

Dychtivost a pudový tlak je tak silný, že muži zanedbávají i vojenské povinnosti v případě, že se jim naskytne alespoň pohled na opačné pohlaví. **„Bratří, Poláci byli na ...“ „Neotravuj!“ okřikovali ho někteří zhurta ... „Právě tančila na stole baletka, ramínka košile se jí svezly po hladké kůži, vlnila boky a prudce švihla nohou.“⁴⁶**

Román *Větrná setba* zachycuje nejen fyzickou, ale i duševní proměnu malého chlapce, vždy poslušného a pilného studenta, v dychtivého muže. Celý proces dospívání je vylíčen chronologicky a autor se zaměřuje především na duševní vývoj hlavního hrdiny Petra. Jeho evoluce dopívání má obdobný průběh jako u hlavního hrdiny románu *Stříbrný vítr* Jana Ratkina. Petr prochází nevinnou touhou po lásce a studem, odhodláním, agresivitou, pudovou touhou po sexu a konečnému dospění k cíli, tedy k jeho vysněné dívce.

První pouhé setkání s dívkou probouzí v chlapci stud a nejistotu. Celou situaci si Petr zpodobňuje jako trapnou. Nedokáže pracovat se svými myšlenkami, přivádí sám sebe do rozpaků. **„A zatím co se kolečka cukerinu rozpouštěla v černohnědé tekutině, dívali se (Petr a Vít, jeho přítel) do pusté ulice, aby skryli jeden před druhým touhu hledět na dívku.“⁴⁷**

Později touha po ženě probouzí v Petrovi neodolatelnou vášeň a odklání ho od běžného společenského chování. Pokouší se vymanit z dětského světa, světa pouhého snu do reálného dospělého života. Odhodlá se k činu, ve kterém projeví svou touhu po ženě o mnoho let starší. **„Potkal-li nyní paní Házovou, díval se na ni upřeně očima, v nichž, jak si říkal, musela číst žár jeho vášně.“ „Hubičku, jedinou hubičku, milostivá,“ koktal strašlivým hlasem. A zvedl k ní tvář, v níž plály oči šílené oči vraha.“⁴⁸**

Petrova zkušenost s opačným pohlavím byla spojena s nepříjemným okamžikem ponížení. Byl to první okamžik, kdy se ho dotýkala žena. Náhle se hrdina musel potýkat s dosud neznámými pocity touhy a zároveň plachosti a studu. **„Mrazivá vlna, která jím protékala z dotyku ženských vlasů, se srazila s chlapeckým vzdorem a studem. Neměl odvahu odstrčit tuto dívku, která ho obklopila vůní vína a cigaretového kouře. Seděl s rukama mezi koleny, cítil žár v tvářích a stahoval se uvnitř ve vzdorovitou necitelnost.“**

⁴⁵ KONRÁD, Karel. *Rozchod*. 6. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce, 1950, s. 101.

⁴⁶ Tamtéž, s. 284.

⁴⁷ ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 6.

⁴⁸ Tamtéž, s. 24, 25.

*Vítův smích se nad ním rozezvučel s protivnou řezavostí. „On se stydí, on se stydí.“*⁴⁹Petr si děvčat nevšímal tak, jako jeho přátelé. K dívkám stejného věku choval se netečně. Lákal ho starší ženy, tedy kromě Kamy, po které toužil. *„Děvče?“ opakoval Petr lhostejně. Co mu bylo po tom. Co mu bylo po všech děvčatech na světě kromě Kamy.*⁵⁰ Po čase si Petr začne všimnout dívek a žen, zejména jejich předností a křivek. Zatouží velice silně po ženě. Jeho touha se začíná formovat jako tužba pudová. Jeho myšlenky na sexuální zážitek se dostávají do konfrontace s myšlenkami pesimistickými. Poddává se ideám, které podporují jeho neodolatelnou tužbu po sexuálním poznání. *„Dívky kráčely kolem něho v lehkých šatech volným krokem, mýjely ho lhostejně, aniž která z nich si všimla jeho pohledů. Ne, nikdy mu nebude dopřáno ... Napadlo ho, že by mohl zemřít, aniž by poznal. Musí tomu zabránit stůj co stůj.“*⁵¹

Nejsilnější touhu poznává mladík ve své agresivní dychtivosti po ženě. Jeho myšlenky jsou až extrémně vyhrcované. *„Viděl jen stín na klenbě, který se kroutil, protahoval a zkracoval, jak se dívka nakláněla a vzpřimovala, pokračujíc ve své práci. Co kdyby se k ní připlížil, tiše jako dravec, strhl ji k zemi a udělal to?“*⁵²Hrdina Větrné setby si je vědom své touhy a ani první sexuální zkušenost se starší ženou v něm neevokovala nepříjemný zážitek, ba naopak se této možnosti Petr nechtěl vzdát. V každém případě se jednalo pouze o tělesnou lásku, jak ze strany chlapce, tak ze strany ženy. *„Láska, to bylo posmívavé slovo v ústech jeho spolužáků. Proč by měl milovat právě on, když jeho poměr byl ze všech nejméně čistý.“*⁵³ Poté, co ale Petr dojde k poznání, že jeho „milanka“ má poměr se svým dalším milencem, zachvátí ho hněv, který ústí do pesimismu a sebenenávisti. *„Chvillemi jeho zuřivost byla tak mocná, že jenom řvát, mlátit, rozbíjet a vraždit by mu ulevilo.“*⁵⁴

Agresivita a nenávist k dívce se projevuje i v románu *Větrná setba*. Petr se nemůže zbavit nechuti k dívce, která ho sexuálně nevzrušuje a on nikdy není schopný překročit tuto hranici nechuti k ní a ukojit tak svou touhu po poznání. Nemůže se ale ani odhodlat k ukončení vztahu, který mezi sebou on a Frída udržovali. *„Cítil: tady někde je hranice,*

⁴⁹ ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 31.

⁵⁰ Tamtéž, s. 22.

⁵¹ Tamtéž, s. 57.

⁵² Tamtéž, s. 40.

⁵³ Tamtéž, s. 107.

⁵⁴ Tamtéž, s. 139.

kterou už nemohl překročit. Jednotvárnost těchto schůzek, jež stále nepřinášely rozhodnutí, zesilovala jeho odpor k Frídě.“⁵⁵

K podobnému závěru dochází i Petr, který se stává trpělivým v dobývání nejen srdce, ale i rozkoše své lásky. *„Čas se vršil jako hora, pod níž jednou zahyneme, a říjen tísnivých nálad, olověných mračen a plouživých dešťů vystřídal září. ... Jejich mlčení bylo plné tísně, tiskli si ruce pod stolkem, toužili po sobě a byli oddělováni nedostatkem slov. Ztracený čas, říkal si Petr. Ale právě na pomalých kolech těchto nudných hodin se vezla jeho nová naděje.“⁵⁶*

Václav Řezáč v románu *Větrná setba* využil také vojenského tématu. Hlavní hrdina se setkává s vojáky. Dochází tak ke konfrontaci citů a tužeb nezkušeného mladíka a chladného vojáka. *„Ted’ sedí Vít zde, je to voják na dovolené, který se chce bavit, je to chlapec, který chce přesvědčit sebe i jiné, jak zmužněl a jak pohrdá hloupostmi, jako je cit.“⁵⁷*

Ve třicátých letech dochází k rozšíření pojmu puberta nebo dospívání. Heslo je rozšířeno o duševní procesy mladých lidí. Z pouhého hesla se stává i pedagogická oblast vědění. S rozšiřováním samotného pojmu dochází také k rozšíření slovního přímého pojmenování tématu sexuality. Patrné je to zejména u Větrné setby Václava Řezáče, jehož hrdina vyslovuje odvážné myšlenky, které často hraničí s hrubostí. Hlavní postava románu často uvažuje v hranici trestného činu. Třicátá léta tedy ztrácejí ve větší míře morální zásady společnosti v tématu sexuality.

5.2. Emocionalita

Tento pojem souvisí s rozvojem psychiky mladého člověka. Jedinec je v situaci, kdy se mu city proměňují každým okamžikem. Během krátké chvíle prožívá mnoho emocionálních kontrastů. Mám zde na mysli pocit radosti, smutku, chladnosti a sentimentality. Dochází k citové exaltaci, kdy se jedinec dokáže pro něco přepjatě nadchnout nebo také nekompromisně odsoudit. Můžeme také pozorovat emocionální vznětlivost, která úzce souvisí a také vychází z touhy po sexuálním zážitku. Vášně se může projevit právě citovou výbušností, hněvem na celý svět. Tato nahromaděná prudkost vede až k agresivnímu chování. Různé dramatické prožitky z určitých situací mohou být také

⁵⁵ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 50.

⁵⁶ Tamtéž, s. 181.

⁵⁷ Tamtéž, s. 31, 32.

způsobeny jednáním okolí k mladému člověku. Vnější svět ho vnímá jako dítě, ale on se jako dítě necítí. Špatně snáší pochvalu i kritiku. Jeho pocity ho však nevedou ani k dospělosti. Stojí na hranici dětského a dospělého světa a s touto situací se musí emocionálně vypořádat.⁵⁸ Tyto silné citové stavy však také vedou k uvědomění si své osobnosti. Jedinec o svých citových zvratech přemýšlí, dokonce se jim snaží i porozumět. Právě toto chápání široké škály citů a jejich projevů přivádí mladého člověka k rychlým proměnám nálady, často útočnému a zlostnému chování. Emoční nestálost se více projevuje u mladých chlapců. U dívek k těmto stavům dochází až v pozdějším věku. Vliv na citovou labilitu může mít i odmítání dospělosti. V tomto případě je vyzrávání v dospělého jedince obtížné proto, že je jednotlivec konfrontován s velkou mírou odpovědnosti, na kterou sám není ještě připraven.⁵⁹

Veškeré zmíněné aspekty podněcují emocionální labilitu jedince. V této kapitole se zaměřím především na prózu *Stříbrný vítr* (1910) Fráni Šrámka, romány *Rinaldino* (1927) a *Dinah* (1928) Karla Konráda, protiválečný román *Rozchod!* (1934) od téhož autora, *Větrnou setbu* (1935) Václava Řezáče a kratší román *Žhář* (1936) Egona Hostovského; v analýzách prozaických textů se pokusím ukázat způsob literárního ztvárnění výše uvedených stavů.

Román *Stříbrný vítr* z roku 1910 představuje hlavního hrdinu jako dospívajícího chlapce. Jeník Ratkin se ale také vymyká standardnímu emočnímu rozpoložení, liší se od jiných dospívajících hrdinů, se kterými byl konfrontován. Jeho projev dospívání je vyjádřen lyricky laděnými pasážemi. Ty mají odrážet vnitřní duševní stav hrdiny, který vykazuje známky mladého básníka, jímž by se Ratkin rád stal. Jeho nitro odpovídá náročnému emočně zaměřenému jedinci, který se bouří proti dobovým morálním zvyklostem, vzdoruje přirozeným autoritám.

Mladý Jeník Ratkin se dostává do konfliktu zejména se svým otcem. Ten se k němu od dětství choval tyransky a dbal přespráti na mnohdy konvenční morální hodnoty. Zlom nastává v okamžiku, kdy se chlapec dostává do tzv. první fáze puberty. V této době se odhodlá k prvnímu vzdoru vůči své dosud přirozené autoritě. Prudký nával emocí způsobí

⁵⁸ ĽAPIŇSKÁ, Regina. Psychologie dospívání. *Psychologie dospívání*. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 7-10, 24, 89. ISBN váz.

⁵⁹ VAŠUTOVÁ, Maria a Michal PANÁČEK. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2013, s. 36-39. ISBN 978-80-7464-125-1.

vzpourné chování k otci. „*Tatínku, ty nejsi hodný a já už ti nikdy nebudu líbat ruku ...*“ ... „*Strýček je lepší než ty,*“ *povídá.*⁶⁰ Tímto aktem se Ratkin dostává do víru vzdorovitého chování a odporu k autoritám. Dostává se také do konfliktu s matkou svého spolužáka. Prudkost, která se v mladíkovi hromadila, měla za následek až agresivní chování. *Žena se silácky rozkročila. „Sem půjdeš ty neřáde ... parchante zrzavá ... Jen čum a ceň zuby ... já ti je vrazím zpátky do chřtánu, budeš koukat!“* ... „*Naplij, Malkuse ... do tváře naplij!*“ *vykřikl náhle Ratkin.*⁶¹

Období vzdorovitosti a odporu vůči autoritě bychom mohli nazvat jako počáteční fázi puberty Jana Ratkina, která je úzce spojena s návštěvou měšťanské školy. Další fázi jeho dospívání by mohlo reprezentovat částečné osamostatnění od rodiny a nástup na gymnázium. Ratkin je stále konfrontován s autoritami, zejména profesory, kteří nechápou mladé nevybouřené nitro chlapce. Mezi další dramatické prožitky patří kontakt s dívkou. V tomto případě dochází k nahromadění pozitivních emocí, radosti, veselosti a až k přepjaté exaltaci. *A tu se přihodilo něco, s Jeníkem se opět zatočil barevně svět. Přišlo psaní od Lidky ... Božíčku, ty musí nožičky na papíru! ... Kytíčku pomněnek do rohu přilepila, oh, Li-li-li-li-du-nečka zlatá!*⁶²

Pocit velké radosti se návalem nadmíry pozitivních projevů mění v pláč, který je charakteristický pro citovou nestálost v čase, kdy jedinec prožívá šťastné chvíle. Následný zármutek se jeví jako apatický stav, stav bez emoce, nebo situace, která vede spíše k agresivnímu chování. *A tu nemůže si pomoci a musí plakat. Jeníkovi by srdce hrdlem vyskočilo, když to čte, a čte už pokolikáté. Propuká v smích, ale slzy stojí mu v očích.*⁶³ Nahromadění prožité radostné nálady přivádí hrdinu až do stavů, ve kterých opěvuje vše, co kolem sebe vidí. Všímá si tak krásy běžného života. *A pak město! Byl snad slepý, že toho dříve neviděl? Tu se podíváš, tam se podíváš a všude něco vidíš. Hle, tu například knihkupec! Tolik pěkných knížek za výkladní skříní!*⁶⁴

⁶⁰ ŠRÁMEK, Fráňa. *Stříbrný vítr*. 15. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 19.

⁶¹ Tamtéž, s. 22, 23.

⁶² Tamtéž, s. 74.

⁶³ Tamtéž, s. 75

⁶⁴ Tamtéž, s. 75.

Při studiu prožívá Ratkin svůj první sexuální poměr se ženou o mnoho let starší. Jeho prožitek nenaplnil očekávání a on se stává zcela lhostejným ke svým zájmům, ale hlavně k ženám. K těm chová v nitru nenávist. Pro svou krutost k opačnému pohlaví je nazýván „Mefistem“. Toto mladíkově období bychom mohli nazvat „jinošským pesimismem“, který vychází hlavně z nelehkého přizpůsobení a poznání nových životních situací. *Vdova žehlila. Ustala a počala si ruce otírat o boky, jako by mu chtěla podati ruku. Ale pohlédla naň a pomátla se nějak. Hovořila, co jí na jazyk přišlo. Ale on mlčel. Hleděl na ni pouze. Neviděl ji od onoho dne, kdy se to mezi nimi přihodilo. Jak ji dnes podivně viděl! Jakoby se odněkud shora na ni díval a přitom nic jiného necítil než takový posměšný, síly vědomý klid! Jako by ona byla pouze něčím, co možno odstrčiti špičkou boty! Hleděl na ni posměšně a jako by se měnil z hochy na pohrdajícího muže. ... „Ano ... jakže se vlastně jmenujete ...? optal se náhle.“⁶⁵*

V roce 1910, kdy vychází *Stříbrný vítr*, nebylo běžné, aby se hovořilo otevřeně o problémech dospívající mládeže. O této problematice se často informovalo zkresleně. Puberta a její riziko bylo spojeno s náboženským životem, respektive s jeho nedodržováním. Tehdy byl mladý jedinec vystaven církevnímu nátlaku, protože náboženství se v této době stále na školách vyučuje. Popření náboženské identity nebylo běžné. Jedinec mohl být částečně vyřazen ze společnosti, nebo mu alespoň bylo dáváno najevo, že do společnosti nepatří. Důkazem tohoto vnímání je následující ukázka, která uzavírá fázi emoční nevyrovnanosti protagonisty *Stříbrného větru*: *Bylo to zlé s Ratkinem toho dne. Čert ho posedl, nic jiného to nebylo. Kající lítost se nedostavila ani v posledním okamžiku, když už přiklekl, aby otevřel knězi hříšné své srdce. Když zpozoroval nad svou hlavou žehnající pohyb jeho ruky, měl dojem, že počíná něco, přičemž bude těžko udržeti se smíchu.*⁶⁶

Obraz *Vlna* (1905) od Františka Kupky je ukázkou secesního symbolismu. Nejdůležitější motiv obrazu je dívka sedící na skaliscích uprostřed moře.⁶⁷ Je spoře oděna

⁶⁵ ŠRÁMEK, Fráňa. *Stříbrný vítr*. 15. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 100.

⁶⁶ Tamtéž, s. 92.

⁶⁷ THEINHARTOVÁ, Markéta a Pierre BRULLÉ. *Orbis pictus Františka Kupky. Orbis pictus Františka Kupky*. 1. Řevnice, Plzeň: Arbor vitae, Západočeská galerie v Plzni, 2014, s. 25-26. ISBN 978-80-7467-048-0.

do průsvitného šatu, který jakoby svou průsvitností splýval s vlnou. Dívka pozorující se zdánlivým klidem okolní rozbouřené moře a dravé vlny vyjadřuje emocionální sepětí lidské bytosti s přírodou. Sama dívka, ze které vyzařuje poklid a duševní rovnováha, je v kontrastu s divokým mořem. Oproti tomu s dívčíným stavem koresponduje nebe, které je klidné a s rackem v pozadí působí téměř idylicky.

Obrázek 4: Vlna (1905), František Kupka. Zdroj: (<https://www.denik.cz/galerie/muzeum-umeni-olomouc-ochutnavka-letosnich-vystav.html?photo=8>)

Román *Rinaldino* (1927) Karla Konráda nás seznamuje s dospívajícím Tondou Zemánkem. Hlavní hrdina prožívá nejrůznější emociálně vypjaté chvíle. Jeho období dospívání je provázáno střídajícími se náladami a city. Mladíkova emocionální labilita se mění s narůstajícím věkem a různými přibývajícími životními zkušenostmi. Mám na mysli první fázi puberty, kdy byl jeho hlavním zájmem pouze fotbal, dále na mladíka působila silným dojmem válečná situace anebo životní rozhodnutí o studiu na vysoké škole. Zejména válka a s ní spojené odvody mladíků, jeho spolužáků, v něm zanechávaly negativní emocionální rozpoložení nebo abnormálně bujarou až přepjatě radostnou náladu.

První emocionální vznět mladík poznává prostřednictvím dívky, která se ho pokouší svést. Hrdina na tuto situace reaguje pláčem. Můžeme se domnívat, že se jedná o pláč spjatý se stydlivostí, která se u chlapce projeví z prvního dotyku ženy. ***Dlouhými, lepkavými, uhnul slabě hlavou, ale vlny poprsí ho uchvátily, zakroužily s ním a stáhly do bezedna. Toník se rozplakal.***⁶⁸ Po čase Toník zažívá opravdový milostný cit. Probudí se v něm tedy prudší emoce, a to hlavně ve chvíli, kdy spatří svou dívku s jiným mužem. Zároveň se v jeho nitru konfrontují dva póly žárlivost a touha po sexuálním zážitku. V tomto případě se u hrdiny projevují známky agresivního chování. ***Toník sevřel vzlykající***

⁶⁸ KONRÁD, Karel. *Rinaldino*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 266.

Inku v zápěstí a vlekl ji do parku. Cestou vážil slova na falešné decimálce. Pak umkl otáleje úzkostí.⁶⁹

Jeho první láska a milostný cit je narušen válečnými událostmi, které se protagonisty prózy týkají mnohem více než dříve. Do války byl odveden jeho nejlepší přítel a je zřejmé, že tato událost ho silně zasáhla. ***Třídní profesor přehlédł svou třídu jako z návrší. „Někdo si musí sednout vedle Tondy Zemánka,“ pronesl beztvarym hlasem. „Prosím, pane profesore,“ vstal Toník, „prosím, aby tady nikdo nesesedł, prosím, na památku Jiřího Kruliše.***⁷⁰ Sám mladý hrdina musel později čelit válečným útrapám. Na válečné frontě nebyl prostor pro vyjadřování emocí. Hlavním cílem bylo přežít. Není tedy divu, že při návratu domů vidí hrdina krásu kolem sebe, oplývá pozitivní a radostnou náladou, která je samozřejmě zapříčiněna jeho přežitím, ale i koncem války. Krása, kterou kolem sebe vidí, je pro něj symbolem svobody. ***Její utkvělá krása ho neopouštěla celou cestu ve vlaku. Připadala mu jako svoboda: hrála, když se jí dotýkal, nechtěje ani svým uším věřit, oh, její rty, tento motiv nešel mu z paměti.***⁷¹

Po válce Tonda zažije další milostné vzplanutí, které je mnohem intenzivnější. Jeho emoce jsou překypělé až přílišnou radostí. Díky svému studiu na vysoké škole se stává čím dál více nezávislým a projevuje se u něho snaha o přízeň druhého pohlaví. ***Toník nosil Lidunku po pokoji, vyhazoval ji do výše, vysoko nad hlavu. Byla lehká jako hrdlička, až na konec, na konec světa s ní jít, skály, moře ...***⁷² Vzájemné sbližování ale brzy přeroste v touhu po sexuálním zážitku. V tomto případě se začne projevovat vysoká emocionální labilita, která vyvrcholí až v agresivní chování, často vyvolané banalitami. ***Snad to byly dokonce nadávky. Vyčítal jí, proč nemá alespoň na jednom prsu mateřské znamínko, přál si, aby měla takový hnědý puntíček. A jednou ji od sebe vyhnal. Po chvíli za ní běžel a na ulici ji prosil sepjatýma rukama, aby se k němu navrátila, sice se zabije.***⁷³

⁶⁹ KONRÁD, Karel. *Rinaldino*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 277.

⁷⁰ Tamtéž, s. 279.

⁷¹ Tamtéž, s. 300.

⁷² Tamtéž, s. 324.

⁷³ Tamtéž, s. 336.

V románu Karla Konráda *Rinaldino* již chybí náboženské prvky, kterých jsme si všímali v románu *Stříbrný vítr*. Citová labilita zde není nijak odůvodňována a vysvětlována. Můžeme se pouze domnívat, že by mohla být hrdinova vypjatá emocionalita spojena s válečnými událostmi, které ho postihly v době dospívání.

Román *Dinah* (1928) je jedním z dalších děl Karla Konráda. Autor se zaměřil na mladíka, který strávil několik dní ve vězení. Právě zde se mladý Ludvík zamiluje do hlasu černošské zpěvačky. Jeho láska po exotické ženě se začne projevovat i v jeho běžném životě. Hrdinovy emoce vlastně patří dvěma ženám. Jedna je reálnou postavou, dokonce jeho přítelkyní, druhá jeho představou, která se mu jeví jako ideál ženské krásy. Mladík si při výkonu trestu uvědomuje své citové strádání a snaží se ho nahradit myšlenkou na černou *Dinah*. Zaměřuje se na detaily, které by mohly jeho touhu naplnit. ***Nejvíce postrádal Ludvík sloves označující něhu, měkkost, povýšenost ducha, stýskalo se mu po kousku sametové látky, a chtěl ji přejížděti svými prsty jako krásný hřbet angorské kočky.***⁷⁴ Pocity, které měly navozovat něžnost, se u protagonisty prózy velice rychle proměňují v pocit beznaděje, nesmyslnosti a zoufalství. ***Vyházel papírky, které strádal pro jejich různobarevnost, vyhodil všechny dětské, směšné střepy, i kulatý oblázek, zabalený do šátku, s nímž si házel jako s tenisovým míčem. Vrhel se na postel a přikryl tvář kabátem.***⁷⁵ Novou naději na zlepšení nálady mu dával až hlas černošky, která se rázem proměnila ve středobod jeho pozornosti. Jeho emocionální vypětí a radost z poslechu hudby se velice často prolínaly se snem, jenž krátil Ludvíkovi vězeňské chvíle. ***Myslel ustavičně na černošku. Vzpomínal, jaké by měl dáti sladké jméno té milosrdné sestře a nevěstě, jméno, jež by jej nenechávalo o samotě s orlojem ticha. Jen přijde-li večer. Zazpívá pod oknem, z něhož není nikdy viděti slunce, oblaka, měsíc.***⁷⁶ Také na svobodě byl Ludvík jako posedlý svou černošskou ženou, jak si ji vysnil ve svých představách, ustavičně přemýšlel, kde by ji mohl spatřit. Jeho nálady byly proměnlivé. Toužil opět slyšet hudbu, která ho chránila před beznadějí vězení. A když zaslechl známý hlas *Dinah*,

⁷⁴ KONRÁD, Karel. *Dinah*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 383.

⁷⁵ Tamtéž, s. 384.

⁷⁶ Tamtéž, s. 385

jeho nálada se proměnila. ***Jaké shledání! Stáli jste tváří v tvář. Musil ses třástí. Musil jsi šahati k srdci, opět jsi je našel, oplakávaný prsten s rubínovým kamínkem.***⁷⁷

Román *Dinah* (1928), který završuje poetistickou etapu tvorby Karla Konráda, je pojatý zcela odlišně, jinak než výše zmíněná próza *Rinaldino*. Autor zde zcela vynechává tematiku války. Tu mění za pobyt ve vězení, kde je hlavní hrdina odsouzen k samotě, nudě a stesku po běžném životě. Uzavírá se tedy často ve svém nitru, kde se věnuje vzpomínkám nebo snění. Právě v tomto prostředí se odehrávají emocionální prožitky, které evokují v mladíkovi touhu po ženě.

Protiválečný román *Rozchod!* (1934) je stěžejním románem Karla Konráda. Autor naznačoval válečné téma už v románu *Rinaldino*. V díle *Rozchod!* již plně rozšiřuje tematiku světové války a toto téma se tak stává motivem ústředním. Konrád si zvolil jako hlavní postavy, které jsou konfrontovány s válkou, mladé dospívající chlapce. Mladíci neměli možnost pokračovat ve studiu a mnohdy nepoznali ani lásku. Jsou plni odporu a nenávisti vůči válčení. Jejich myšlenky se zaměřují na několik důležitých prožitků. Mimo sabotážní plány mladí vojáci rádi vzpomínají na domov, který v nich evokuje smutné, ale zároveň pozitivní emoce.

V tomto díle je proces dospívání popisován samotnými mladými hrdiny jako stav bez hlubšího životního významu. Jejich pocity odpovídají pesimistické náladě, ve které stále pátrají po účelu svých mladých životů. Dochází tak k závěru, že tato fáze života je pouhým trapným přechodem do dospělosti a oni jsou určeni jen ke studiu a poslušnosti. ***Uvědomovali jsme si tu veškerou trapnost, že žijeme nyní jen proto, abychom dorůstali, jiný smysl to vše přece nemělo. A odpovědi, které jsme si dávali na různé otázky, končily vždy skličujícím poznáním, že jsme pouhými otroky školní docházky a nálad profesorů.***⁷⁸

Jeden z hlavních hrdinů sám pozoruje, že byl dříve zapálený do nejrozličnějších aktivit, ale nyní ztrácí zájem o vše, co ho kdy naplňovalo. Je zde patrné hledání sebe sama, dokud jedinec nepozná svou hodnotu, je naplněn pesimismem. ***Mlčky musili jsme přihlížeti, jak se z našich spolužáček stávají půvabné slečny. Mlčky a spíše s tajnou nevraživostí. Co člověk vlastně byl? Nic! Netěšila mě již ani péče o herbář přírodopisného kabinetu, a jak***

⁷⁷ KONRÁD, Karel. *Dinah*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetistická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 409.

⁷⁸ KONRÁD, Karel. *Rozchod*. 6. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce, 1950, s. 17.

*jsem býval dříve pln neúnavného zájmu!*⁷⁹ Mladíci, kteří jsou v této životní fázi odvedeni na frontu, ztrácí okamžitě chuť na hledání sebe sama, stávají se netečnými. *Naše mládí velmi trpělo, nemohlo se upnout nikam a k ničemu, všechny hodnoty byly zlomeny, zůstal ti jen bajonet a ocelová helma.*⁸⁰ Na frontě se u mladíků projevuje zejména nedůvěra, která jako emocionální prvek převládá a je posílena existenční nejistotou. *Nevíme, do čeho vlastně spějeme. V italské frontě se dalo vyznat, vědělo se bezpečně, jak vypadá. Ale tady nevíš, co tě očekává. A nervosa nejistoty znovu zachvátila prapor ...*⁸¹

Proza 20. let a 30. let minulého století velice často odkazovala na válečné dění dosud největšího konfliktu v dějinách. Výjimku netvořil ani román Karla Konráda *Rozchod!*. Ten ale pohlíží na válečnou tematiku zcela jinak. Snaží se vyjádřit pocity a emocionální stavy mladíků, kteří byli vytrženi z domova a ze svého procesu dozrávání, a byli bez milosti posláni na frontu. Zde ztráceli nejen naději na objevení sebe sama, ale zároveň se také obávali o život. Mladíci nejsou heroizováni, jsou vykresleni jako obyčejní lidé, kteří si chtějí zachovat život a válka jim přijde jako absurdní.

Román *Větrná setba* (1935) je dalším reprezentantem literatury s tématem citového zranění, ve kterém se autor věnuje emocionalitě dospívajícího mladíka Petra. Hlavní hrdina touží, jako mnoho jeho vrstevníků, zejména po sexualitě. Je také konfrontován s válečnými odvody a se svým otcem, jenž také přispívá k Petrově emocionální labilitě, která hraničí až s agresí.

Mladý hrdina zažívá svou první tajnou lásku, které ale nedokáže vyjavit city. Pozoruje ji a jejího partnera s vědomím, že ho tento pohled zraňuje, ale nedokáže si pomoc, musí pozorovat dívku, do které byl zamilován. Jeho emocionální postoj se tedy spíše dotýká smutku, který on sám přizívuje tajným pozorováním páru. ... - *byl svědkem jejich loučení a polibků, které ho téměř zabíjely. A třebaže se zalykal svou špatností, ponížením a nenávisť, vracel se denně k Vítovi a nevzdával se svého slídění.*⁸² Petrova utajovaná touha po konkrétní dívce a nenávist ke svému příteli v něm probouzí citovou výbušnost, která postupně přechází v agresivitu. *Upadli oba do sněhu, jak prudce Petr skočil. Svíral Vítovo hrdlo a drmolil: „Zabiju tě, zabiju.“ Ale již v příští vteřině provál mu hlavou*

⁷⁹ KONRÁD, Karel. *Rozchod*. 6. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce, 1950, s. 18.

⁸⁰ Tamtéž, s. 95

⁸¹ Tamtéž, s. 226.

⁸² ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 11.

*studený jas. A potom jen zuřivost studu ho nutila, aby tiskl dál.*⁸³ Jeho násilnické a agresivní myšlenky, které korespondovaly se střídáním nálad, se u dospívajícího hrdiny projevují čím dál častěji. Je pravděpodobné, že Petr si toto násilnické chování a emoční labilitu nevědomky převzal od svého otce, který se choval vždy velmi agresivně, a to zejména k jeho matce. Z textu je ale zřejmé, že otec mladého Petra probouzel své násilí v alkoholu. Mladíkova výbušnost souvisí s jeho fyzickou a psychickou proměnou v muže. Nicméně můžeme se domnívat, že určitý náznak otcova chování se promítá i do chlapcova vzorce vystupování. *Obrátil se k domu. Vřelo v něm potřebou nějakého vybití, dramatického výstupu, hrozeb, křiku, mávání rukama a snad i bití. Kdyby tak mohl vyběhnout nahoru po schodech a vrhnout se na ni, bít ji, škrtit ji tak dlouho, až by řekla pravdu, čistou pravdu. ... Nebyl schopen rozumné myšlenky ani slova.*⁸⁴ Citové rozpoložení se u dospívajícího hrdiny velice často proměňovalo až do protikladných poloh. A jeho emoce byly velice kontrastní. *Chvillemi byla jeho zuřivost tak mocná, že jenom řvát, mlátit, rozbíjet a vraždit by mu bylo ulevilo. A opět byl tak klidný a lhostejným, jako by stál sám nad sebou a posmíval se svému vzrušení.*⁸⁵ Po zklamání, které v něm evokovala nešťastná, z Petrovy strany jednostranná láska k dívce, se u mladíka objevily nálady, jejichž projevem byl hněvivý smutek a pláč. *Tato novina byla podobna dopisu, který přinesl odmítnutí milenky a který jeho myšlenky trhaly jako hněvivé prsty. Kráčel, nepocít'uje chůze. Kanul v něm pláč, pro který není v očích slz, bludná lítost v něm poletovala, mizela a opět se vracela jako netopýří let v soumraku.*⁸⁶

Dalším důležitým emocionálním projevem je mladíkova konfrontace s ženou. Jako ještě nezkušený nikdy nepoznal dotyk ženského těla, byl vystaven posměchu za svou stydlivost. V tomto momentě je Petr více malým chlapcem než dospívajícím mladíkem. *Mrazivá vlna, která jím protékala z dotyku ženských vlasů, se srazila s chlapeckým vzdorem a studem.*⁸⁷ Po tomto aktu počne ale mladý hrdina toužit po sexuálním zážitku a začne vyhledávat společnost žen. *V jeho těle se vzbouřily smysly a lomcovaly jako zuřiví vězňové slabými*

⁸³ ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 15.

⁸⁴ Tamtéž, s. 112.

⁸⁵ Tamtéž, s. 139.

⁸⁶ Tamtéž, s. 29.

⁸⁷ Tamtéž, s. 31.

*stěnami svého vězení.*⁸⁸ Svou první útěchy nachází u dívky svého věku. Již v tomto momentě se ale začne projevovat Petrova nenávist a agresivní chování vůči dívce. Jeho pocity jsou smíšené. Dochází na schůzky, protože touží po milování, ale na druhou stranu dívku nenávidí, nelíbí se mu její oddanost a pokora. Často uvažuje velmi násilnickým způsobem. *Když mu tato představa prošla hlavou, cítil touhu zabít tu pokornou, němou Frídu. Sevřel ji tak, až sykla a prosila.*⁸⁹

Jeho chování se pod vlivem citového rozpoložení změnilo i k jeho matce. *A bylo za mezí jejích chápání, proč Petr vybuchl tak vztekle: „Mlč, mami, mlč, prosím tě, a netrap mne.“*⁹⁰ Výbušnost, která se u něho projevila, byla okamžitě vystřídána lítostí ze svého činu. Petrova lítost byla spojena s touhou po dětství, po návratu do let, kdy si byli s matkou blízcí. *Když matka ukončila své litání prohlášením, že všeho nechá a nebude se už o nic starat, překypěl a vykřiknuv: „Tak toho nech, já se tě o nic neprosím,“ vyběhl na ulici. ... Cítil v sobě nenávist a ničivou zlobu. ...Vracel se domů a nesl si přání smířit se s matkou, pohladit ji po ruce, hovořit s ní a vejít opět do jejího světa a do světa svého oddaného dětství, jimž se oběma nenávratně vzdaloval.*⁹¹ Jeho vztah s otcem, který se vrátil z války, nebyl vřelý. Stranil se ho a vyčkával, kdy se u něho opět projeví opilecká agrese. Petrův nenávistný vztah k němu se ještě více prohloubil, když otce spatřil s cizí ženou. V tomto okamžiku se u Petra probudil nenávistný pocit k otci, dokonce odpor, touha po pomstě. *Věděl už, jak si počíná muž u ženy, co žena dává muži. Kroutil a svíjel se jako nešťastník podrobený útrpnému právu, když si představil otce a tu ženu. To volalo po krvi, neviděl smírnějšího řešení.*⁹²

Zejména u mladíků v tomto věku je typické, že se snaží překonat svůj práh bolesti. Václav Řezáč si zřejmě uvědomoval tuto příznačnou stránku dospívání a vložil ji do jednoho z emočních projevů mladíka. *Trapný pocit šťval jeho myšlenky v kole bezradnosti, napínal se v něm a bolel tak, že toužil po nějaké muce tělesné, zatíнал zuby*

⁸⁸ ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 32.

⁸⁹ Tamtéž, s. 43.

⁹⁰ Tamtéž, s. 35.

⁹¹ Tamtéž, s. 36.

⁹² Tamtéž, s. 88.

*do rtů a lámal si prsty do vymknutí.*⁹³ Tento akt je spojen ve většině eventualit s nervozitou nebo výčitkami svědomí. Ani u Petra tomu není jinak. O překonání bolesti se snaží kvůli spontánnímu činu, který provedl ve zlosti.

I v tomto románu se objevuje tematika války. Mladíci jsou zde konfrontováni s odvody. Hlavní hrdina románu je vystaven také odvodovému nátlaku, ale kvůli své hubené postavě není odveden. Všechny útrapy války ale snáší s kamarády. Dokonce pocítuje trapnost celé situace a touží po tom být jako jeho vrstevníci. *Tváře chlapců se prohloubily steskem, psi smutek a mládí tryskl ze srdcí všech a vyl jednou písni za druhou, jako by ne čtyři z nich, ale všichni, jak tu seděli, odcházeli vstříc smrti. ... Petrovo dojetí se dralo ze svého osamocení a chtělo splynout s ostatními.*⁹⁴

O románu *Větrná setba* (1935) můžeme konstatovat, že emocionalita je znakem obou ústředních linií románu. Jednak linie dospívajícího mladíka, hlavního hrdiny, který prochází vývojovými fázemi puberty. Různá stadia se projevují různými emočními projevy. Od fáze, kdy je mladík pod vlivem velkých citových proměn, uzavírá se před okolním světem a má k němu pesimistický přístup, můžeme hovořit o jinošském pesimismu. Hlavní hrdina překročí období citového vypětí a stává se lhostejným a apatickým ke svému okolí. Druhou linii tvoří válečné útrapy, které rovnoměrně prochází celým dílem a jsou podtrženy zvýrazněnými emocemi. Ty vyvěrají ze strachu z odvodu a smutku z odloučení od rodin. Mladíci zde nejsou jako hrdinové, ale jako lidé, kteří prožívají strach ze smrti a snaží se všemožně, třeba i zbaběle, vyhýbat vojenským povinnostem a zachraňovat si tak život.

Poněkud odlišnějším žánrovým typem je román *Žhář* (1936) Egona Hostovského, který se vedle tématu dospívání zaměřuje zejména na psychologickou analýzu rodinných vztahů, právě proto je podle F. X. Šaldy nazýván jako „básník osobních a rodinných rozvrátů“.⁹⁵ Próza s psychologicko-detektivními prvky zachycuje kritické období dospívajícího mladíka Kamila, který prožívá mnoho krizových situací. Z nich můžeme jmenovat hlavně

⁹³ ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 60.

⁹⁴ Tamtéž, s. 12, 13.

⁹⁵ Kritické glosy k nové poesii české. ŠALDA, František Xaver. *Kritické glosy k nové poesii české*. 1. Praha: Melantrich, 1939, s. 495. ISBN váz.

nešťastnou první lásku, díky které se dosud nekonfliktní mladík promění v rádoby *Žháře*, který ale pouze vylepuje výhružné plakáty a jenž je plný kontrastních emocí.

Citlivý chlapec se začne proměňovat. Touží po velkém činu, který by ho měl přesunout z dětství do dospělosti. Nedokáže snést pocit, že nemá žádný smysl života, nic ho nenaplnuje. Dalším impulsem k uskutečnění „velkého činu“ byla dívka, do které se Kamil zamiloval. Jeho dětská láska ale neměla u starší dívky šanci. Mladík se tedy ještě více utvrdil ve své touze dosáhnout něčeho „velkého“, „velkého cíle“. **„Nikdo netuší, co mu táhne hlavou, a ani on sám neví si rady se zmatenými myšlenkami. ... Jen jednou řekl Rudolfu Hamzovi, svému spolužákovi, synu zbečnovského lékaře, nejchytřejšímu chlapci z celé třídy, že přijde doba, kdy se bude o Kamilu Simonovi mnoho hovořit, protože je mu souzeno, aby stál proti většině.“**⁹⁶ Emocionální změny na sobě pozoruje i sám mladík, kterého provází spíše pesimistická nálada podobající se melancholii. Nenaplnují ho již žádné činnosti dětských let. Nedokáže v sobě vyvolat dětskou víru v dobrý konec a sebe samého. **„Už delší dobu chce být sám. Je roztržitý, nevrlý, straní se přátel, bloudí se svěšenou hlavou známými místy rodného kraje. ... Kamilovi se zdá, že ho stihla všechna tato neštěstí. Nerozumí dobře svým smutkům.“**⁹⁷ Postupem času se u hlavního hrdiny projevují návaly vzteku, který hraničí s agresivním chováním. **Pocítil vztek, nejraději by Elišku udeřil. Jak ho jen mohlo napadnout, že je hezká? Ošklivější je než čarodějnice!**⁹⁸ Emocionální výbušnost je vystřídána citovým vzplanutím k dívce. Jedná se o jeho první kontakt s bytostí, do které se zamiloval. **Chodil po zahradě a myslel na její polibek. Voni tak ústa každé ženě? Možná, že jen dívkám do dvacíti let.**⁹⁹ Nechápal své činy, které vykonával kvůli dívce, zároveň ale přes zamilovanost neviděl, že si s ní dívka jen pohrává. I když pochopil svou naivitu, nedokázal se s odchodem své lásky vypořádat a snažil se si dívku připomínat. Došlo tak až k zločinu, kterým si chtěl Kamil připomenout existenci dívky a jímž chtěl dokázat, že už není malý chlapec. **„Nevím ... kvůli Doře ...**

⁹⁶ HOSTOVSKÝ, Egon. *Žhář*. 4. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 16.

⁹⁷ Tamtéž, s. 16.

⁹⁸ Tamtéž, s. 24.

⁹⁹ Tamtéž, s. 37.

*chtěl jsem, aby se lidé báli ... já se pro ni trápil ... strach mi ji připomínal ... nevěděl jsem, že někdo bude zapalovat doopravdy, jako by byl se mnou smluven.*¹⁰⁰

Tematika románu *Žhář*, napsaného v polovině 30. let, upouští od válečných motivů, které byly jedním z hlavních důvodů emocionálního vypětí dospívajících mladíků. Nejsou zde tedy postiženy citové prožitky mladých vojáků. *Žhář* se sice tematice citového zrání, do které se řadí i motiv emocionálního vypětí, věnuje, ale v rozměrech intimních rodinných vztahů. Emocionalita se u patnáctiletého mladíka Kamila projevuje zejména v jeho chování, které odráží jeho momentální milostné prožitky, nešťastnou lásku ke starší dívce.

5.3. Melancholie

Citová nestálost a celková emocionalita mladého jedince odkazuje k melancholii. Melancholický mladý člověk bývá velice často nestálý ve svých citech a prchavý v náladách, které se u něho velice často střídají. Z různorodých emocí, které v sobě chová, můžeme jmenovat hlavně pesimismus a přecitlivělost, které jsou hlavními znaky melancholie. Mladý člověk bývá také nespolečenský a zachovává si vážnou tvář ve všech situacích. Uvádí se, že po určité době vážný a stísněný stav pomine a vystřídá ho optimismus. Melancholické záchvěvy nálad jsou často spojovány s přírodními motivy. Mladý jedinec vnímá přírodní krásy mnohem víc a je schopný velkého estetického cítění.

101

V této kapitole uvedu výběr pasáží, týkajících se tématu melancholie, a to především z románů *Stříbrný vítr* (1910), *Rinaldino* (1927), *Dinah* (1928), *Rozchod!* (1934) a *Větrná setba* (1936).

Kapitolu opět otevřeme uměleckým dílem Jana Štursy. Tentokrát to bude *Melancholické děvče* z roku 1906. Tato obdivuhodná socha patří mezi nejvýznamnější Štursovy práce.¹⁰² Výrazné je jednak gesto rukou a poté také výraz v dívčině obličeji. Jedna ruka jakoby objímá tělo a druhá je podpírá. Posazení končetin tvoří společně

¹⁰⁰ HOSTOVSKÝ, Egon. *Žhář*. 4. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 119.

¹⁰¹ ĽAPIŇSKÁ, Regina. Psychologie dospívání. ĽAPIŇSKÁ, Regina. Psychologie dospívání. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 7-10, 24, 26.

¹⁰² MAŠÍN, Jiří a Tibor HONTY. *Jan Štursa*. 1. Praha: Odeon, 1981, s. 13. ISBN váz.

s propracovaným výrazem v tváři nejdůležitější tvarové elementy sochy. Výraz je poněkud vyzývavý, zároveň ale zamyšlený a celkově tak dosahuje jisté melancholie. Dochází zde ke kontrastu mezi tělem mladého děvčete a výrazem ve tváři, který má podobu téměř dospělé ženy. Štursa dokázal mistrovsky zachytit přerod dívky v ženu, spojit dětskou nevinnost s žensky svůdným pohledem.

Obrázek 5: Melancholické děvče (1906), Jan Štursa.

Zdroj: (<http://www.ghmp.cz/online-sbirky/detail/CZK:US.P-915/?#artwork>)

Melancholie byla na přelomu 19. a 20. století vytlačena pojmem deprese. V dřívějších dobách nebyla považována melancholie za nemoc, ale za stav výjimečnosti. Tento fenomén se udržel v myšlenkách lidí až do přelomu 19. a 20. století. Nebylo pravidlem, aby se sami lidé označovali jako melancholici, aby se jimi cítili, protože by to vyjadřovalo jejich výjimečnost. Tato specifická mimořádnost byla příznačná pro umělce. Není tedy divu, že se melancholický, k zádumčivosti inklinující podtext nachází i v románu *Stříbrný vítr* (1910). Fráňa Šrámek využil pro svého hlavního hrdinu, začínajícího básníka, melancholicky laděných pocitů a nálad. Trudomyslnost je zejména zahrnuta ve vnitřních monologích mladého hrdiny nebo v jeho lyrických úvahách.

Typickými projevy melancholie mohou být v případě Jana Ratkina neřízené návaly emocí, které mohou být náznakem nejen špatné nálady, ale i radostného optimismu. ***A tu nemůže si pomoci a musí plakat. Jeníkovi by srdce hrdlem vyskočilo, když to čte, a čte už***

pokolikáté. ¹⁰³ Melancholie je ale více spojována s pesimismem popřípadě špatnou náladou. Jedinec bývá velice často soustředěn jen ve svém nitru, kde se trápí pro své chyby nebo kvůli své promarněné šanci. Někdy se jedná i o záchvaty panické, dnes říkáme depresivní, nálady. Mladého člověka pohltí vnitřní úzkost, která je vyvolaná vnějšími vlivy. **Jeho oči křičely. Vztáhl před sebe ruce, jako by se někomu bránil, stál tak okamžik a zakryl si rychle oči. Po celém těle se roztřásl, musil se tu posadit a plakat dlouho.** ¹⁰⁴ Ale i přesto, že je Ratkin zachvácen různými náladami, je schopný esteticky vnímat své okolí, například krajinu, ale také místa zaplněná lidmi a pouličním ruchem: **Nějaký prudký cit schvátil náhle Ratkina. Poprvé viděl své město takovýma očima. Hle, tam mezi zdmi je kus jeho života, jeho úzkostí a toužení ...** ¹⁰⁵ Hrdina komunikuje jen s obtížemi se svým okolím, je pro něj spíše charakteristické, že se uzavírá do sebe. **Bylo to něco s velkými, černými křídly, které jej pokrývaly celého. Chtěl něco říci, ale náhle se odvrátil a šel do svého pokoje.** ¹⁰⁶

Z předchozího rozboru je zřetelné, že Fráňa Šrámek zvolil jako ústředního hrdinu mladého chlapce, který je v komplikovaném životním období. Dospívá v muže a hledá sebe samého. Jeho přerod v dospělého muže je ovlivněn jeho touhami, ale také přáním stát se básníkem. Autor připsal tomuto mladému začínajícímu básníkovi, toužícímu po nepoznaném, prvky melancholie, která ho ovlivňuje, ale zároveň poukazuje na jeho výjimečnost. Je tedy možné, že zde Šrámek navazuje na tradici hrdinů 19. století, v tomto případě bychom mohli jmenovat například autory českého a evropského romantismu jako Karla Hynka Máchu nebo také Angličana Georga Gordona Byrona.

Dílo, které jakoby přímo odkazuje svým melancholickým námětem ke Šrámkovu Stříbrnému větru, je triptych *Jaro* (1900) Jana Preislera, jedno z vrcholných malířových děl, na němž je tematika jara využita k znázornění dospívání. Téma jara samo o sobě také symbolizuje zrání, a proto tvoří důležitý významový kontext motivu dospívání. Do popředí jako nejdůležitější motiv obrazu se dostává postava chlapce, která oproti dosavadním

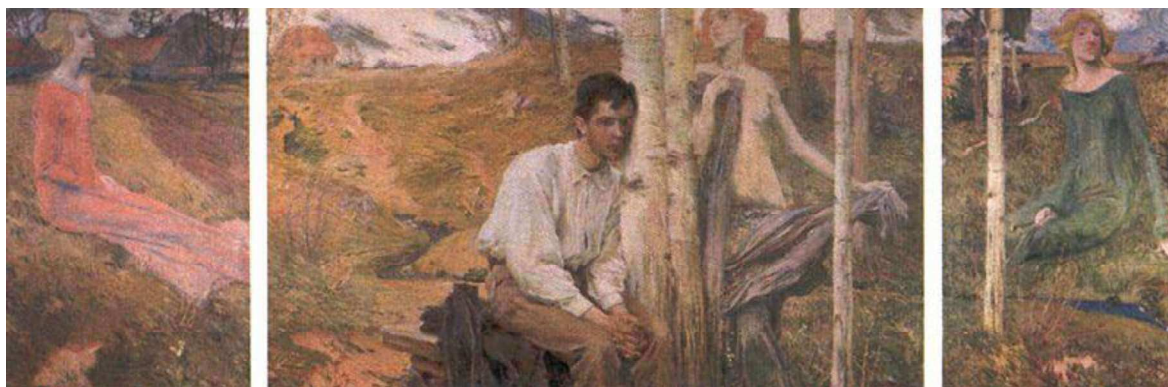
¹⁰³ ŠRÁMEK, Fráňa. *Stříbrný vítr*. 15. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 75.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 241.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 104.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 101.

zvyklostem nahradila postavu mladého děvčete jako alegorii jara, a je přenesena na prostřední plátno. Zde je vyobrazen mladík, který se opírá o břízky a s otevřenýma očima jakoby přemýšlí, je ve stavu melancholického snění. V pozadí za mladíkem je spoře oděná rusovlasá žena, která představuje Flóru, rovněž jeden ze symbolů jara. Na křídlech triptychu jsou znázorněny dvě dívky. Jedna má představovat smutek a druhá radost. Obě dvě jsou alegoriemi, obrazně vyjadřují oba póly mladíkova melancholického duševního rozpoložení.¹⁰⁷

Obrázek 6: Jaro (1900), Jan Preisler. Zdroj: (https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Jan_Preisler_tryptich_Jaro_1900.jpg)

Román *Rinaldino* (1927) Karla Konráda vyjadřuje poněkud odlišněji prvky melancholie, než tomu bylo u Šrámkova Stříbrného větru. 20. léta minulého století se nesou ve znamení válečných prožitků, proto Konrád využívá této tematiky a doplňuje ji o trudomyslné pasáže mladých vojáků, kteří jsou vytrženi ze svého běžného života kvůli válce. Dosud chlapci, kteří prožívali tradiční život mladíků v dospívání, jsou odloučení od svých rodin a domovů.

Chlapecká melancholie je spojena nejčastěji s válkou. Projevy trudomyslnosti zažívá hlavní hrdina zprvu nad ztrátou svých kamarádů. Rád by vrátil čas, kdy se s nimi loučí. Důležitý je pláč, který chlapci připomíná loučení na nádraží. *Ne, ne, chtěl bych se zase s někým loučit! Vlaky duní, vlaky duní a srdce je zadýchané jako veliké nádraží, a já pláču.*¹⁰⁸ Děsivá představa války a představa vojáků zbídačených v zákopech nutí Tonda Zemánka k přemítání o všech přátelích a lidech, které zná. Tristní stav vojáků a strach

¹⁰⁷ WITTLICH, Petr. *Jan Preisler: Putování krajinami duše*. 1. Praha: OSWALD, 1994. ISBN 80-901003-4-1, s. 3.

¹⁰⁸ KONRÁD, Karel. *Rinaldino*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 280.

z toho, že bude jednou vypadat podobně ho nutí k přemýšlení a evokuje v melancholické představy. Trudomyslný obraz je připodobněn láskou k lidem. *V zákopech leží vojáci, dívají se na své nohy, z kterých budou zítra rozdrásané pahýly. ... Toník se zakopal hluboko do nitra peřin. Co lidí v tomto okamžiku miluje!!!*¹⁰⁹ Melancholie umožňuje mladíkovi proniknout do podstaty některých problémů. Více nad nimi uvažuje a přemýšlí. Většinou ale dojde k závěru, který je zpravidla pesimistický. Odhaluje nesmyslnost školy v období války. Pídí se po smyslu vzdělání, když miliony mužů své životy ztratí tak brzy. Není jídlo, základní suroviny, není tedy nač chodit do školy. Tato interpretace války je koncipována mladíkem, který problematiku převádí do sfér svých mladých a dospívajících zájmů. *Svůj kalný osud a neštěstí nosíme každý pod pažďím jako aktentašku z černé hovězí. Proč nás trápíte, pane profesore? Když umírají miliony v zákopech a harmonika vrávorá, není mouky. Není chleba. Tabák není.*¹¹⁰ Sklíčený pocit se projevuje hlavně při odvodovém řízení, ve němž je označen jako způsobilý k boji. Místo, kde se konají odvody, je bývalý taneční sál. Ten mu připomíná mladá léta, léta největšího zrání. Můžeme se domnívat, že v tuto dobu by sám chtěl ještě dospívat, radovat se nad nejrůznějšími radostmi života, ale od této chvíle je brán jako dospělý, jako voják, který musí položit život za vlast. *Toník se rozhlédl sálem --- na těchto parketách jsou šlépěje nejsladších valčíků, nohy vážnou ... „Tady máte papíry a koukejte zmizet!“ řekl mu četník.*¹¹¹ Válka v něm probudila pesimismus a melancholii. *Toník objímal stožár lucerny, byly 4 hodiny v noci. Počítal knoflíky: „Mám se zabít?“ „Nemám - ?“*¹¹²

Oproti románu *Stříbrný vítr* nevyužívá autor románu *Rinaldino* melancholii jako integrální znak svého hrdiny, melancholii spojuje s negativními prožitky války a s ní spojených problémů. Sklíčený melancholický pocit se u hrdiny objevuje zejména v návaznosti na jakoukoliv konfrontaci s válkou.

V románu *Dinah* (1928) Karla Konráda se prvky melancholie prolínají s celkovými emocionálními prožitky. Nejvíce trudomyslných pocitů nabývá hlavní hrdina ve vězení. Zde ho k tomuto pocitu přivádí zejména touha po návratu do běžného života a nuda, která

¹⁰⁹ KONRÁD, Karel. *Rinaldino*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 281.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 295.

¹¹¹ Tamtéž, s. 296.

¹¹² Tamtéž, s. 351.

ještě více podněcuje jeho přemýšlení hraničící s melancholií. **Po návalech trudnomyslnosti a mukách stával se z Ludvíka nový vězeň, nový trestanec, který si znovu musí odbýti plné tři týdny žaláře.**¹¹³ Melancholie u Ludvíka přechází poté v totální vyčerpání a ztrátu chuti do života. **Ležel na zemi opuštěn vlastními smysly, ležel tu prázdný a bez života, jako svlečené dívčí rukavice a živůtek, zbylo mu jen zrcátko.**¹¹⁴

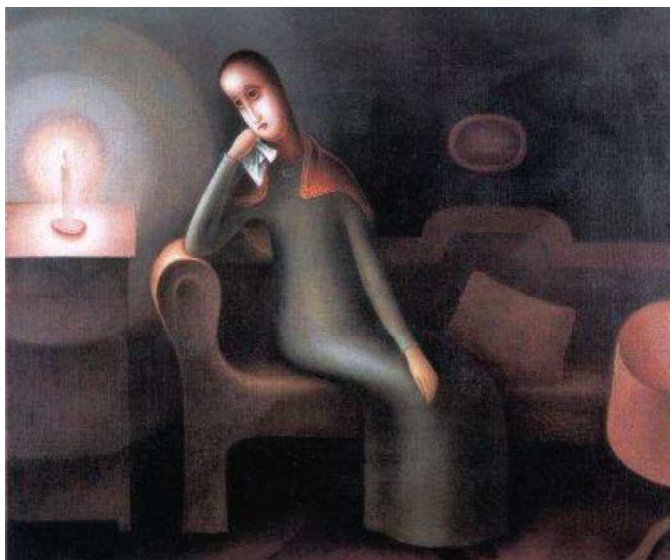
Román *Dinah* otevírá zcela jiné prostředí, které se ale stejně jako předchozí próza vyznačuje tíhnutím k melancholii. Tento pocit založený na pesimismu a citlivosti se u Ludvíka projevuje zejména ve vězení, kde hlavní hrdina musí pobývat.

Na počátku dvacátých let minulého století vzniká několik děl Jana Zrzavého, která představují jeho novou uměleckou etapu. Jedním z těchto obrazů je i *Melancholie II* z roku 1920. Dominantní částí obrazu je postava sedící ženy. Má kuželovitý tvar hlavy (typický znak Zrzavého stylu) a její tělo je dotvořeno prostřednictvím dlouhých linií. Důležitým detailem na sedící ženě jsou oči, v nichž Zrzavý dokázal vyjádřit jistou prázdnotu a zádumčivost a spolu s táhlými liniemi zvýraznil melancholický námět obrazu. Tomu napomáhá i užití šedé barvy, která působí skličujícím dojmem. Obraz je doladěn interiérem odkazujícím k měšťáckému stylu zařízení.¹¹⁵

¹¹³ KONRÁD, Karel. *Dinah*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 390.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 391.

¹¹⁵ LAMAC, Miroslav. Jan Zrzavý. *Jan Zrzavý*. 1. Praha: Odeon, 1980, s. 15, 25, 31. ISBN váz.

Obrázek 7: Melancholie II (1920), Jan Zrzavý. Zdroj: (<http://www.pesek.wz.cz/okrouhlice/english/zrzavy.htm>)

Román *Rozchod!* (1934) Karla Konráda je zaměřen proti válce. Je tedy zřejmé, že autor využívá i tady, podobně jako v románu *Rinaldino*, válku jako zdroj melancholického myšlení a cítění.

Opět jsou hlavními hrdiny mladíci, kteří jsou vytrženi ze svého běžného života a jsou posláni do války. Válka v nich zároveň vyvolává pocity sklíčenosti, nedůvěry a strachu. *Ale mohl jsi klidně ulehnout, posílit se spánkem? Když jsi byl přesvědčen, že ani stráž v bráně kasáren není spolehlivá, že vykonává své povinnosti jen zcela libovolně? Nepřátelé mohli nás snadno přepadnout spící a všechny podřezat kuchyňskými noži ...*¹¹⁶ Mladíci ztrácí veškerou iluzi o životě. Kontakt s válečným prostředím je zbavuje všech snů a radostí ze života, jejich vnitřní pocity se přeměňují ve strach ze ztráty své existence. Tyto silné emocionální prožitky v nich vyvolávají melancholické pocity. *Toho úžasného neklidu, který tě sklíčoval! A všechno okolo tebe jako by se řítilo, na nikoho ses nemohl spolehnout. Ani na vlastní víru.*¹¹⁷

V díle *Rozchod!* můžeme vidět propojení melancholických pocitů z války a zároveň ze ztráty dospívání. Melancholie doplňuje emocionalitu a jedná se o jeden z jejích projevů. Trudomyslnost v románu *Rozchod!*, která je reakcí na válku, je spojena s pocitem strachu a nejistoty.

¹¹⁶ Rozchod. KONRÁD, Karel. *Rozchod*. 6. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce, 1950, s. 238.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 239.

Román *Větrná setba* (1935) Václava Řezáče odkazuje na válku a na dospívání mladého hrdiny Petra. Melancholie se opírá o Petrovy různé emocionální prožitky spojené zejména s válečnými odvody, vnitřní úzkostí, která později vyvrcholí ve zlost, a náhlou přecitlivělostí.

Nejpatrnější projev melancholické sklíčenosti je zřejmý z mladíkova vztahu k válečným odvodům. Petra provází nejistota a strach, který doprovází existenční obavy. Jeho pocity se stupňují o to víc v představách a vzpomínkách na odvedené kamarády. Ubírá se tedy k nejkrajnějším možnostem, jak získat odvalu a pomyslné štěstí, aby nebyl poslán do válečného bojiště. Tím krajním řešením je modlitba, kterou zde autor pojímá jako pouhé přání, modlitba v tomto případě není projevem víry náboženského založení, na které v této době zejména mladí neberou žádné ohledy. Modlitba je pouhým pokusem o získání štěstí. *Šel dále a zkoušel se modlit cestou. Byl sklíčen, střídala se v něm naděje s úzkostnou nejistotou. Zapaloval si jednu cigaretu od druhé a zkoumal neustále svůj tep.*¹¹⁸ Melancholický prožitek je spjat také s dojetím a přehnaným citovým prožitkem. Toho si můžeme všimnout u hlavního hrdiny při návštěvě kostela, který podlehne kostelní atmosféře, jež na něho silně emocionálně působí. V tomto případě bychom propojení modlitby a vjemu dívky mohli vnímat jako velký estetický zážitek. *Dojímalo ho, že ji tu vidí klečet a modlit se tak soustředěně, jako by zapomínala na svět a čas.*¹¹⁹ Trudomyslné stavy jsou u hrdiny spojeny také s pesimistickou náladou, která je způsobena urážkou jeho osoby. *Poznával vedle ní svou slabost. Ačkoli zuřil, nedokázal se zvednout a odejít navždy. Slaboch, říkal si. Takovým zůstane.*¹²⁰

Václav Řezáč i ve třicátých letech minulého století využil válečnou tematiku, která byla jednou z příčin melancholických dojmů mladíka. V tomto případě to ale nemusí být pouze události spjaté s válkou, ale také milostný život hlavního hrdiny. Opět můžeme potvrdit fakt, že melancholické pocity vyvolává emocionálně vypjatá situace. Dalo by se říci, že existuje určitá vnitřní spojitost mezi *Stříbrným větrem* Fráni Šrámka a *Větrnou setbou* Václava Řezáče. Nicméně *Větrná setba* je v porovnání s dílem z počátku století značně ponurá a vytváří tak obraz mladého života během první světové války. Dle Františka

¹¹⁸ ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 135.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 75.

¹²⁰ Tamtéž, s. 114.

Buriánka v románu *Stříbrný vítr* nepřestal „znít stříbrný vítr lásky – poselství krásné lásky“.¹²¹

5.4. Snění

Snění můžeme spojovat s melancholií. Oba tyto pojmy spolu souvisí. Melancholický člověk se uzavírá do svého nitra. To koresponduje se sněním, při kterém je jedinec uzavřen ve svém vlastním světě, ve svém snu. Sen je pro mladého člověka únikem z reality, která se mu hroutí nebo nevychází podle jeho představ. Sny vyvažují porážky a nepříjemné zážitky ze skutečnosti. Můžeme tvrdit, že se dospívající snaží uniknout do svého ideálního světa, ve které najde útočiště. Dozrávající individuum se většinou uchyluje ke snění o budoucnosti nebo o lásce. S tímto námětem snu je spojena touha po sexuálním zážitku, kterou dokáže mladý člověk přenést z reality alespoň do snu. Dává tak průchod své fantazii, která se prostřednictvím nadměrného snění rozvíjí v období dospívání. A opět zde uvedeme silné estetické cítění, které úzce souvisí jak s melancholickými projevy, kdy mladý člověk vnímá nejrůznější přírodní krásy atd., tak s rozvojem fantazie prostřednictvím snění, ve kterém si vytváří svůj vlastní dokonalý svět. Ale i na první pohled bezobsažné snění pomáhá utvářet svébytnou osobnost, která má své určité znaky jako například charakter, nadání nebo postoj ke společnosti.¹²²

V této kapitole budu analyzovat snění dospívajících hrdinů románu *Stříbrný vítr* Fráni Šrámka (1910), próz Karla Konráda z dvacátých a třicátých let minulého století *Dinah* (1928) a *Rozchod!* (1934) a jako poslední představím román Václava Řezáče *Větrná setba* (1935).

Hrdina *Stříbrného větru* (1910) Jeník Ratkin je, jak jsme v minulé kapitole ukázali, melancholickým typem začínajícího umělce. Je tedy jednoznačné, že právě tento hrdina se dokáže ponořit do svého snění plného fantazie. Právě u Ratkina se jedná především o snění se silným estetickým důrazem na přírodní krásu, jejíž vyjádření a vnímání hrdina dokáže určitým způsobem lyrizovat. ***A Ratkin se dívá oknem, ale protože má oči přivřené, zdá se***

¹²¹ BURIÁNEK, František. *O současné české literatuře*. 1. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 152. ISBN váz.

¹²² ĽAPIŇSKÁ, Regina. *Psychologie dospívání*. ĽAPIŇSKÁ, Regina. *Psychologie dospívání*. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 22-23.

*mu pouze, jako by někdy ve veliké knize rychle listy obracel, obrázků je v ní mnoho i takových písmenek zlatých, jakoby sluncem napsaných.*¹²³

Ratkin přisuzuje ve snu člověku jinou tvář a porovnává jeho charakter se svou představou o této postavě. *Hlava je horká, celé tělo je horké, ale je to docela příjemné. Krásná víla, krásná víla – říká si – a neurčitá tesknota jej zalévá, bolestná i sladká.*¹²⁴ Snění a rozvoj estetického cítění je u hrdiny daný zejména jeho láskou ke kraji. Ta vzrůstá u Ratkina poté, co opouští domov za účelem studia. *Jeho láska ke kraji vzrostla ještě doma o prázdninách. Neboť tu byly lesy, co by kamenem dohodil, kolem šoumalo zelené vlnobití lesů. Tu se mohl ztratit, tu mohl snít závrtný sen svého budoucího pohnutého života.*¹²⁵

Snění je v případě Stříbrného větru korespondující s melancholií. Oba dva průvodní jevy dospívání se navzájem doplňují a souvisí především s estetickým vnímáním hlavního hrdiny. Snění podporuje umělecký cit mladého básníka, který je evokován v největší míře přírodními výjevy a krajinou. Příroda tvoří pro začínajícího umělce únik z přítomnosti, ve které se nemůže oddat svým snům. Ve svém snu se stává mladík dospělejším a dokáže uvažovat o budoucnosti.

proza Karla Konráda *Dinah* (1928) je zasazena do zcela jiného prostředí. Vězení, ve kterém se děj odehrává, je místem odpudivým a nepěkným, proto si mladý hrdina krátí chvíli sněním. To se ubírá zcela jiným směrem, než tomu bylo u hrdiny románu Fráni Šrámka. Snění je v tomto díle únikem z nepříjemné současnosti do ideálního světa.

Ludvík se v momentě, kdy uslyší hlas neznámé zpěvačky, zcela proměňuje. Chvilé, které byly ještě před okamžikem nudné, jsou nyní zaplněné hlasem zpěvačky, kterou zaslechl zpívat z gramofonu a která v něm evokuje touhu přemýšlet o její fyzické kráse. Ludvík tak tráví většinu svých chvil představováním si své zpěvačky, kterou si vysní v každém sebemenším detailu. *Myslel ustavičně na černošku. Vzpomínal, jaké by měl dáti sladké jméno té milosrdné sestře a nevěstě, jméno, jež by jej nenechávalo o samotě s orlojem ticha. Jen přijde-li večer. Zazpívá pod oknem, z něhož není nikdy viděti slunce,*

¹²³ ŠRÁMEK, Fráňa. *Stříbrný vítr*. 15. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 225

¹²⁴ Tamtéž, s. 136.

¹²⁵ Tamtéž, s. 77.

*oblaka, měsíc.*¹²⁶ Hlas zpěvačky je zároveň jediným stykem s běžným životem za zdí věznice. Malým oknem cely dokázal vidět jen kus oblohy, neměl žádný vizuální kontakt se svobodou. Jediné, co mu volnost připomínalo a přinášelo mu ji do vězení, byla zpěvačka Dinah. Můžeme si všimnout, že je Ludvík pln vděčnosti za hlas zpěvačky, který přichází až k němu do temné cely. *Však slyšte! Slyšte. Ano, to je Ona. Nikdy nebyl gramofon tak krásný a dojemný. Dinah zpívala ukolébavku malému černochovi, jak se to hodí, říkati mu broučku, když je celý černý.*¹²⁷ Je zcela pravděpodobné, že u hrdiny došlo k propojení a splynutí snu s realitou. Dochází k tomu, že si ve svých představách zhmotnil Dinah, dokonce k ní chová i city – žárlí, těší se na ni atd. *Blízkost této bujné, zázračné pevniny jej zmátla: počal přeškrťovati hodiny o něco dříve. Chystaje se na dostaveníčko s Dinah ...*¹²⁸ I on sám se stává součástí svých představ. Dokáže měnit své podoby, stát se jiným člověkem, a to pouze změnou malých detailů. *Mohl přijít jako aviatik. Jako aviatik. Má Dinah! Stačilo otočiti čepici štítkem nazad, mohl přijíti jako námořník, mohl přijíti jako bubeník, malíř. Dlaždič. Básník. Mohl přijíti jako rybář.*¹²⁹ Součástí jeho snů se stávají i malé drobnosti, které zpestřují Ludvíkův pobyt ve vězení. Z reality uniká nejen za svou vysněnou zpěvačkou, ale i do prostředí odpovídající vzhledu Dinah. *Bronzové náušnice a ňadra. Kyčle jako cukrová třtina. Had. Hadi. Kuačuk, démanty, indigo. Stromy, jejichž dřevo je růžové jako pohanství, jako patro úst mladých vdov, bambus, bambus, ty šalmaje tropických Krakonošů, horké pasáty.*¹³⁰

Ludvík se snaží snít o něčem krásném a pro něj zřejmě nereálném. Je to jeho únik z reality, která pro něj nebyla příznivá. Z prostředí ošklivé cely se ve svých snech přesouvá do exotického prostředí za svou vyvolenou černoškou Dinah. Ta opět není reálnou bytostí, ale pouze jeho představou, jež je vyvolána sluchovým vjemem. Podle hlasu zpěvačky si Ludvík vysnil svou ženu, která ho symbolicky provází celým románem. Sen o krásné černošské zpěvačce, představa, kterou si Ludvík přinesl z vězení do běžného života, mu nakonec brání v nalezení ideální dívky.

¹²⁶ KONRÁD, Karel. *Dinah*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetistická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 385.

¹²⁷ Tamtéž, s. 388.

¹²⁸ Tamtéž, s. 388.

¹²⁹ Tamtéž, s. 392.

¹³⁰ Tamtéž, s. 388.

V roce 1937 vzniká jedno z nejslavnějších děl výtvarnice, která vystupovala pod pseudonymem Toyen (vlastním jménem Marie Čermínová). Obraz nese název *Spící*. Postava dívky, která je dominantou obrazu, je umístěna do snové pouštní krajiny, jež je možným symbolem mizejícího a nenávratně ztraceného času. Její šat má podobu dutého kuželu a sama dívka je vyobrazena zády k recipientovu. Motiv mizejícího (spícího) času podporuje také síťka na motýly, kterou má dívka v ruce. S ní čeká, až přilétne první motýl, který ale do této krajiny bezčasí nikdy nezavítá.¹³¹ Zároveň samotná síťka na motýly představuje dívku jako živou bytost, obdařenou touhami a sny.

Obrázek 8: *Spící* (1937), Toyen. Zdroj: (<https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1415953-surrealisticka-spici-od-toyen>)

Další dílo Karla Konráda nese název *Rozchod!* (1934). V porovnání s předchozím Konrádovým románem je tato próza zcela odlišná. Nešťastný osud jednotlivce, zapříčiněný vlastním zaviněním, je nahrazen osudem mnoha mladíků, kteří musí umírat kvůli zavinění jiných. Válečné prostředí není vhodným místem ke snění. To dokazuje i tento protiválečný román. Mladíci se do snu ponořili zcela zřídka. Strach a nejistota, která je provázela, nedovolovala dospívajícím mužům snít. Ti se raději věnovali existenčním otázkám.

Jediný možný únik do vysněného světa mohli mladíci zažít v noci. Svým sněním si připomínali domov a svá bezstarostná dětská léta. Nesnažili se idealizovat svou budoucnost ve snu, protože sami nevěděli, kolik času mají ještě před sebou. ***Trubač počal troubiti retré, slavnou rakouskou večerku. Musil jsi při ní myslet současně na mnoho***

¹³¹ TOYEN a Karel SRP. *Toyen*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000, s. 136 - 139 ISBN 80-7203-273-9.

*věcí, jak starobyle melodický motiv polnice! Viděl jsi v jeho mámivém třepetu své dětské hry, matku skloněnou nad tvou postýlkou, pohádky, strašidelné historky, a za okny, kde bývala meluzína, znělo vzývání trumpet.*¹³² Snění o domově představovalo jakýsi okamžik míru, který je ale vždy něčím narušen. Mladíci jsou opět probuzeni do temné reality. *Jaké skličující vytržení ze snů, v nichž se prolíná vlahá krása domova s kouzelnými vidinami míru. Jaké probuzení vstříc tolika hodinám fyzických a duševních útrap.*¹³³ Snový obraz domova je vykreslen zejména postavou matky, která u všech mladíků hraje významnou roli - symbolizuje mateřství. To je spojené s dětstvím – tedy nejšťastnějším obdobím mladých hrdinů. *Myslím na domov. Vidím matku, kdy ještě mladá a hezká šla se mnou do kostela na bohoslužby. Jak se mi líbila ve fíži mléčné barvy, jemně nabíraném!*¹³⁴

Sny dospívajících vojáku byly často spojeny s touhou po míru, která byla v jejich představách probouzena vzpomínkou na bezstarostné dětství. Opět v závěru této pasáže můžeme uvést, že snění mladých mužů ve válečném prostředí bylo únikem z hrůzné reality. Nicméně únik se netýkal idealizované budoucnosti, ale minulosti. Vzpomínky byly jediným majetkem, který voják měl a nenechal si ho vzít. Sny o lepší budoucnosti byly v pozadí a minulost tvořila naději na návrat do jejich domova.

Román Václava Řezáče *Větrná setba* (1935) je zasazen do válečného období, ve kterém mladý hrdina Petr dospívá. Válka mu ale nebrání, aby jeho citové zranění bylo jako každé jiné. Nemusí se bát o svou existenci. Jeho snění je poznamenáno pesimismem, a tak se mladík se snaží ve snech objevit správnou cestu, kterou by mohl uniknout do jiného, lepšího světa.

Ve snech hledal zejména únik ze svého nešťastného života. Nedokázal ale snít o světě, ve kterém by chtěl žít. Snažil se pouze „vysnit“ si cestu, kterou by mohl zvolit pro svůj únik. *Petr byl sám a snil. Aby odvrátil svou mysl od trápení, do něhož byl ponořen jeho život, vymýšlel si cesty k úniku, opouštěl jednu pro druhou a shledával všechny krásné a nedosažitelné. Od otcova návratu se stále častěji zabýval touto hrou. Vše se obnovilo, vše bylo zase tak, jak bývalo. Byl opět zapomenutým, sobě samému ponechaným chlapcem*

¹³² KONRÁD, Karel. *Rozhod.* 6. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce, 1950, s. 44.

¹³³ Tamtéž, s. 56.

¹³⁴ Tamtéž, s. 121.

...¹³⁵ Chlapec se dostává do konfliktů s otcem a čím dál tím více touží po odchodu z domova. Dochází ale k závěru, že přes všechny své vysněné cesty, které jsou pro něho symbolem svobody, není schopen odejít z domu a být volný jako ve svých představách. *A jako tolikrát dříve i nyní se v Petrovi všechno vzepřelo tomuto odchodu. Proč tedy sníval o úniku, toužil po něm a po dobrodružném životě v dosažené volnosti?*¹³⁶

Někdy se jeho sny proměňovaly v noční můry, které korespondovaly s jeho reálným strachem. V tomto případě hovoříme o snu jako doplňujícím procesu spánku. *Kamenitou plání utíkal člověk. Otec. Dlouhý vous, jaký nikdy neměl, mu vlál přes ramena, a jak se ohlédl, jeho oči byly plny strašného děsu.*¹³⁷ Strach, který měl z otce, a nenávist, jež cítil ke své a zároveň i otcově milence v něm zanechávaly hluboké citové rány. *Vrhl se na jednu schránku, bušil do ní pěstmi a rval ji ze zdi. Rozplynula se a proměnila se v Martu, která se smála s hlavou zvrácenou dozadu, s rozevřenými ústy a strašlivě bílými a zřetelnými zuby.*¹³⁸

Sny, které Petr nemohl ovládnout, se projevovaly jako hrůzné představy. Ale snění, které mohl řídit, se týkalo hlavně dívek a žen, především jeho první, ovšem nešťastné lásky. *Setrval nejradyji u snu o Kamě. Jak to, že na ni mohl tak zapomenout? Zahrnovala v sobě vše, po čem toužil a čeho se mu nedostalo.*¹³⁹ Někdy ale ani on sám netušil, proč sní o své tajné lásce, ale přitom odchází za svou milenkou, po které touží jen fyzicky. Můžeme se domnívat, že jeho pudová tělesná touha po ženě byla silnější než jeho milostný cit. *Snil o Kamě a šel k Martě. Neboť kam jinam vedla tato cesta, již se povědomě dal? Vzpouzel se přiznat si to a dal se na opačnou stranu.*¹⁴⁰ Ví, jak jeho tajná láska vypadá, ve svých snech si ji přizpůsobuje tak, aby byla pro něho dokonalá. Vypadá a chová se tak, jak si ji vysnil. *Pak, když byl příliš unaven, pokoušel se snít o Kamě. Vysnít*

¹³⁵ ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 77.

¹³⁶ Tamtéž, s. 82.

¹³⁷ Tamtéž, s. 117.

¹³⁸ Tamtéž, s. 118.

¹³⁹ Tamtéž, s. 122.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 124.

*si ji takovou, jaká byla by určena jen jemu, jako by věděl, že zítra jistě přijde a on ji jen netrpělivě očekával.*¹⁴¹

V próze *Větrná setba* se u mladého hrdiny prolínají dva typy snů. Jedny jsou jedincem neovladatelné a mají charakter noční můry. Druhý typ je mladíkem řízený a pasáže takových představ a snů jsou v mnohých příkladech lyricky laděné a idealizované. Obsahem těchto snů jsou dívky a vytoužená svoboda. Volnost není spojována, jak tomu bylo v předchozích případech, s ukončením války a mírem, ale s touhou opustit domov. Sny jsou v tomto románu velice důležité a do jisté míry charakterizují samotného hrdinu.

5.5. Kontemplace

Kontemplace vychází ze snění a tyto dva stavy se mohou prolínat. Kontemplace v tomto případě vyjadřuje jedincovo niterné rozjímání, kdy je pohroužen do sebe. Stěžejním tématem u dospívajících jedinců je láska a sexuální touha, ale spektrum myšlenek může být i širší.

Kontemplační téma v této kapitole budu sledovat opět v několika literárních dílech s tematikou dospívání. Budou to román *Stříbrný vítr* (1910) Fráni Šrámka, poetistický román Karla Konráda *Dinah* (1928), od Karla Konráda využiji také protiválečný román *Rozchod!* (1934), dále se pokusím objasnit téma kontemplace v románu Václava Řezáče *Větrná setba* (1935) a jako poslední literární ukázky představím z románu Egona Hostovského *Žhář* (1936).

Hlavní hrdina románu *Stříbrný vítr* Jeník Ratkin je doslova melancholickým typem dospívajícího umělce, a proto v jeho případě nesmí chybět ani niterní rozjímání. To se velice často vztahuje k tématu lásky. Ratkin ale dokáže rozjímat i o své osobě. Dokáže interpretovat své niterní pocity. Kontemplace by měla být promlouváním nitra hrdiny, proto by bylo nejvhodnější použít pro tyto pasáže ich-formu. U Stříbrného větru tomu tak ale není. Úlohu zde za hlavního hrdinu ve většině přídech přebírá vypravěč.

Kontemplace hlavního hrdiny se v tomto románu vyjadřuje lyrickými pasážemi, jimiž se hrdina prostřednictvím vypravěče snaží vyjádřit své niterní pocity. Některé jsou spojené s prvními projevy lásky, které mladí dospívající prožívají. *Jeník vzhlédl a v jeho očích bylo podivno. Nečisté a hříšné ukrylo se již opět za barevné, vonné závoje, tajemství se*

¹⁴¹ ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 126.

nesdělovalo již hrubým hlasem, ale nechávalo blouditi ve svých sladkých tmách a dovolovalo očím naléztí jen to, co toužily naléztí. Hle, on ji má rád! ¹⁴² Ratkin dokáže přemýšlet i o podstatě lásky. Jako dospívající jedinec se několikrát zamiloval nešťastně a nyní se snaží pochopit, co je to ryzí láska, jak se pozná. *Je to čistá láska, ukrytá hluboko v srdci a nic ji dosud neposkvrnilo. A kde že je jeho víla? Leží v náručí kašlavého herce? Líbá se s lokajem?* ¹⁴³

Ratkinovy kontemplace ale nejčastěji směřují k němu samému. Můžeme se domnívat, že mu nahrazuje důvěrné přátele, s nimiž by si o svých pocitech rád promluvil. Z následujícího příkladu lze mezi řádky vyčíst, že je Ratkin osamělý a někdy touží mít někoho, komu by se mohl svěřit. *Nevěděl komu, nevěděl ani co vlastně napíše, zdálo se mu jen, že někomu musí všechno požalovat, svým utrpením a zoufalstvím někoho ohromit, vyrazit ze sebe takový zoufalý výkřik, jako volání o pomoc v noci ...* ¹⁴⁴

Celé dílo provází také náboženská dogmata a myšlenky. Ratkin, jako dospívající mladík, se zcela vymyká tehdejším náboženským představám o výchově a dle dogmatiky žije v hříchu. Nevěří v Boha a necítí se být hříšníkem. Výjimečná situace ho ale přivede až k pochybám, že za jeho hříchy trpí jiní. V kontemplačním rozjímání dospěje až k názoru, že musí zemřít, aby za jeho prohřešky a špatnosti nebyli Bohem stíháni jiní. *Podivná myšlenka mu přišla a jako by si ji vložil do hlavy. Tak tu trčela jasná náhle a hotová: umře. Musí umřít. Udělá něco, aby už nebyl. Ještě dnes to snad udělá nebo zítra, ale provede to, to je jisté.* ¹⁴⁵ Skoncovat se životem ale nebylo tak jednoduché, jak si myslel. Po jisté chvíli mu vyvstala na mysl další myšlenka, která se vztahovala k jeho mládí. *Neobyčejným steskem náhle v něm všechno rozbolelo. Tak mlád – a musí zemřít. Tak mlád, tak mlád, opakoval si stále a znělo to v jeho nitru jako volání kukačky.* ¹⁴⁶

Niterní pocity mladého hrdiny se zaměřují zejména na jeho osobu, která je konfrontována během procesu zrání s nešťastnými láskami, okamžiky vzdoru a také náboženstvím, jemuž odolává a nechce jím být ovlivněn. Právě jeho nevíra v Boha dokáže

¹⁴² ŠRÁMEK, Fráňa. *Stříbrný vítr*. 15. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 67.

¹⁴³ Tamtéž, s. 143.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 73.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 110.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 110.

Ratkinovi změnit uvažování a on začne rozjímat o své existenci jako o hříšníkovi, který spasí nevinné jen svou smrtí. Jsme v roce 1910 a v této době ještě náboženské hodnoty a víra v Boha hrají významnou roli v běžných životech. Autor zde tedy důmyslně propojil vědomí o nesmyslnosti církevních přikázání s následujícím strachem z jejich porušení.

Zajímavým vyjádřením kontempace je také obraz Jana Zrzavého *Meditace* z roku 1915, jehož dominantu tvoří kuželovitá postava, na jejímž obličeji jsou znázorněny pouze ústa a zavřené oči. Ty jsou projevem vnitřního rozjímání. Zkřížené ruce na prsou dodávají obrazu ráz intimní meditace. Postava je velice jednoduchá. A právě trivialita postavy by mohla evokovat niterný rozhovor.¹⁴⁷ Nejde s přesností určit, zda se jedná o muže nebo ženu. Je možné, že to byl malířův záměr, aby se kdokoliv mohl identifikovat s postavou na plátně a prožít tak meditativní rozjímání. Za postavou jsou náznaky dvou větví, ratolestí, které by mohly symbolizovat v rámci tematiky obrazu vnitřní klid postavy při meditaci. Modrá barva v pozadí působí uklidňujícím dojmem a navozuje tak klidnou atmosféru celé malby.

Obrázek 9: *Meditace* (1915), Jan Zrzavý.

Zdroj: (<http://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/nejdrazsi-zrzaveho-grafiky-v-jednom-albu>)

¹⁴⁷ LAMÁČ, Miroslav. Jan Zrzavý. *Jan Zrzavý*. 1. Praha: Odeon, 1980, s. 25. ISBN váz.

Vězeňské prostředí, ve kterém hlavní hrdina románu *Dinah* (1928) pobývá, je místem, kde je doslova nutné využít dlouhé chvíle ke kontemplaci, čehož vypravěč také hojně využívá. Nicméně kontempace i s tematikou lásky, která spojuje realitu se snem. A s tím se musí hlavní hrdina vypořádat.

Kontempace je jednou z hlavních zábav Ludvíka ve vězení, a to hlavně v noci, kdy nemůže nic jiného dělat. Jeho rozjímání se ubírá nejrůznějšími směry. ***Každého večera, když nemohl pro tmou pozorovati hodinky, zdálo se mu, že v jeho hrudi či v jeho hlavě, kdo ví kde, ale prostě cítil, že někde v něm vyrůstá nový nos nebo jazyk anebo sliznice, nový smysl, jímž by poznával pořadí času.***¹⁴⁸ Největší míru kontemplačního myšlení zažívá Ludvík v tématu lásky. Vyvstává z jeho snové představy o černošské zpěvačce *Dinah*, do které se zamiloval v okamžiku, kdy uslyšel její hlas z gramofonu. Zároveň se ale schází s Evou. U ní si přeje, aby měla podobu *Dinah* a snaží se ji vidět tak, jak by si on sám přál. Jeho zmatené chování udivuje i jeho; rozjímá o kráse obou dívek, které se navzájem doplňují, a hledá řešení své lásky. ... ***hraje gramofon, ale tobě se stýská po Evě, jakmile jsi u Evy, budeš velmi teskniti po předešlé, minulé, různoběžky se nikdy nesejdou. Můžeš milovati Evu v nejhlubší tmě, kdy se ti zdá černoškou, leč budeš vždy chutnati Evropu, jež tě již nemůže blažiti, ... neboť jsi opravdu miloval černošku. Miloval jsi ji v Evě. A Evu jsi zase zbožňoval v Dinah.***¹⁴⁹

Román *Dinah* Karla Konráda přináší tematiku kontempace v jiných perspektivách. Autor k tomu využívá prostředí věznice a zároveň propojení snu s realitou v podobě dívek, které tvoří milostné okolí hlavního hrdiny. Ludvík se s oběma problémy musí vypořádat a k tomu dojde pomocí kontempace.

Protiválečný román *Rozchod!* (1934) Karla Konráda představuje kontemplaci ve zcela jiném světle. Snění po svobodě a domově se proměňuje a doplňuje o rozjímání, které se na rozdíl od snění věnuje existenciálním problémům vojáků.

Existenciální nejistota a strach o svou budoucnost doprovází mladé vojáky na každém kroku a nutí je rozjímat nad svým osudem. V těchto chvílích vyvstává myšlenka mnoha z

¹⁴⁸ KONRÁD, Karel. *Dinah*. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetická próza*. Praha: Lidové noviny, 2002, s. 383.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 411.

nich, zda bude jejich osud příznivý anebo již zítra přibude jejich náhrobek mezi tisíce ostatních. *Lichotí to naší ubohosti? Či vidíme před sebou destičku s našimi vlastními jmény? Také zapalujeme světla z úcty k neznámým kamarádům od našeho pluku. Jako bychom již truchlili sami nad sebou?* ¹⁵⁰ Kontemplace potvrzuje v jedincích strach a nejistotu. Je zajímavé, že jejich přáním není ukončit válku, ale nebýt vojákem. Opět se v kontemplaci přibližují k existenčním hodnotám, ve kterých by nejraději popřeli svou identitu a byli někým zcela jiným. *Všechna tíha hrudi vojáka je v něm obsažena, tisíciletá tíha, zúžená v prostý povzdech, v pouhá dvě slova, za nimiž se kupí jedovatý dech: Nebýt vojákem! Nebýt vojákem! Moci na to alespoň zapomenout. Zapomenout na staré otroctví, které v nás vrcholí!* ¹⁵¹ Vojáci vyčerpaní nejen po fyzické stránce, ale i po psychické se z neustálého strachu a rozjímáním nad svým bytím snaží své myšlenky svést na jinou cestu a přemýšlí o zcela běžných věcech. Takových, o kterých by je nenapadlo nikdy přemýšlet a brali by je jako fakt. Je to zcela jiné pojetí kontemplace a ve vojenském prostředí zcela neobvyklé. Můžeme také tvrdit, že kontemplace přináší určitou formu sebevzdělávání. *Fisikálně – chemický popis cigarety: ... Tabákové listí jako jiné rostlinné součásti (sláma, dříví), skládá se zejména z celulosy, která je tu hlavní hořlavinou, pak z velmi málo proteinů, olejů a pryskyřice, nějakých alkaloidů, hlavně nikotinu ...* ¹⁵²

Kontemplace v románu *Rozchod!* může být považována do jisté míry za filosofické rozjímání. Vojáci, kteří ztratí odvodem na frontu domácí zázemí, jsou vystaveni situacím, na které nebyli dosud zvyklí. Jejich myšlenky se ubírají čistě existenciálním směrem. I přesto, že se v některých případech snaží rozjímat nad obecnějšími věcmi, stále se objevují pochybnosti a touhy spojené s jejich existencí.

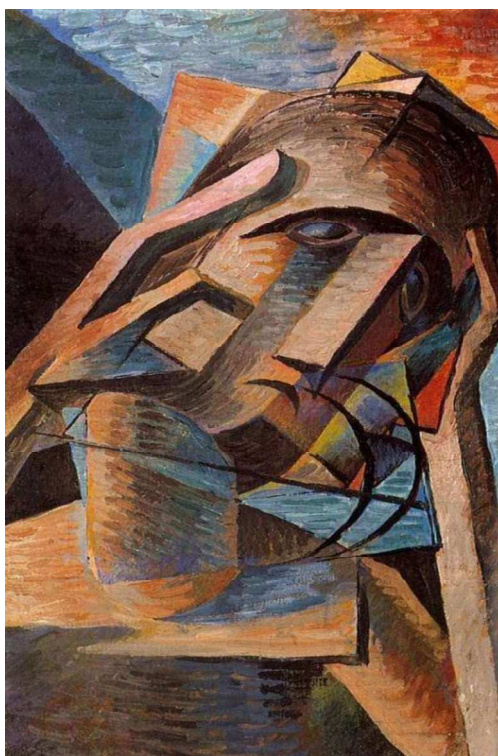
Rovněž obraz Bohumila Kubišty *Meditace* (1915) představuje další výtvarné dílo, které svým námětem a zpracováním evokuje kontemplaci. Je inspirován studií sumerských

¹⁵⁰ KONRÁD, Karel. *Rozchod!.* KONRÁD, Karel. *Rozchod.* 6. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce, 1950, s. 150.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 65.

¹⁵² Tamtéž, s. 154.

plastik, hlava, tvořící stěžejní motiv malby, má tedy podobu tubusu;¹⁵³ rozložení hlavy odpovídá předloze sumerské plastiky. Prázdný pohled „sumerské hlavy“ evokuje pocit niterného rozjímání postavy. Meditativní námět ještě více dokreslují ruce, které podpírají „sumerskou hlavu“. Na rozdíl od *Meditace* Jana Zrzavého, ze které vyzařuje vnitřní klid, je Kubištův obraz plný napětí a působí dojmem vnitřní bolesti objektu na plátně, a to i přesto, že je malba doplněna o různé tóny odstínů barev.

Obrázek 10: *Meditace* (1915), Bohumil Kubišta.

Zdroj: (<https://www.obrazynaplatne.cz/adwak-vs-58-bohumil-kubista-meditace>)

Kontemplace v románu Václava Řezáče *Větrná setba* (1935) je zprostředkovaná ve většině případů vypravěčem. Ojediněle se vyskytne přímá mladíková meditace, a to zejména ve spojení kontemplace s Bohem. Velké množství kontemplačních pasáží věnuje mladík nešťastné lásce nebo svému dospívání.

Jako mladík prožíval Petr nešťastné lásky. Jednou z nich byla láska i nenávist k Frídě. Nedokázal ji opustit, protože toužil po fyzické lásce, kterou mu jiná žena nemohla poskytnout. Ale jeho nenávist pomalu přerůstala samotnou touhu po sexuálním zážitku. Petr nedokázal učinit reálný krok. Převládal u něho ještě chlapecký stud, který mu

¹⁵³ NEŠLEHOVÁ, Mahulena. Bohumil Kubišta. *Bohumil Kubišta*. 1. Praha: Odeon, 1984, s. 175-176. ISBN váz.

nedovoloval nic jiného než rozjímat nad danou situací. *Cítil: tady někde byla hranice, kterou už nemohl překročit. Jednotvárnost těchto schůzek, jež stále nepřinášely rozhodnutí, zesilovala jeho odpor k Frídě.*¹⁵⁴ V mladickém rozjímání se objevuje také rodící se mužská hrdost, která se stává neodlučitelnou součástí dospělých mužů. *Tak daleko to dopracoval a bude padat stále hlouběji. Nyní tu čeká, až mu služka přinese víno, jež ukradne své paní. Té paní, po které marně toužil a která se mu vysmála.*¹⁵⁵ Zcela odlišná situace nastává v případě, kdy se Petr zamiluje do již dospělé ženy. Je zajímavé, že se zde odkazuje na božskou moc. Není to ale typická kontemplace s Bohem. Jedná se o pouhou prosbu. Ta by se dala charakterizovat jako něco zcela zautomatizovaného a zkonvenčného. Slovní spojení „pane Bože“ je již ve třicátých letech, zejména u mladých lidí, pouhým slovním výrazem a nemá hlubší význam. *„Pane Bože, dej, aby byla moje, dej, aby byla moje.“ „Ano, dej, aby byla moje, aby byla moje,“ opakoval s náhlou zpuštěností, do níž zoufalou nadějí vniklo více víry, než tušil. „Učiň to a budu tvým, jako jsem býval.“*¹⁵⁶

Hrdina si uvědomuje své proměny, ale nedokáže si racionálně vysvětlit, z jakého důvodu u něj k těmto změnám dochází. Nejvýraznějším kontemplačním tématem je existenční otázka. Mladík si uvědomuje, že už není chlapcem, i když si občas tak připadá. Zároveň ještě nedospěl v muže. Možné problémy se sebeuvědoměním ho mohou vzdalovat ze společenského života a on se raději ubírá k samotě a kontemplaci. *K čemu byl odsouzen? Nebyl již chlapcem, který si hraje, nebyl dosud ani mužem, který jedná. Nepoznal radosti, která by oblažovala tato léta. Mohl stát do noci zde u vrat s rukou na klíce, netoužil vrátit se domů a nedovedl si vymyslet, kam by se rozběhl. Vše bylo bezútěšné, prázdné a cizí.*¹⁵⁷

Větrná setba nevynechává téma války. Nejen Petr, ale všichni mladíci jsou konfrontováni s válkou prostřednictvím odvodů. Všichni přemýšlí o smrti, ale nikdo tuto myšlenku nevysloví nahlas. Raději o samotě rozjímají nad válečnými útrapami. Určitou roli v jejich navenek bezstarostném životě hraje mužská hrdost. *Když byli sami, jejich*

¹⁵⁴ ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 50.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 46.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 61

¹⁵⁷ . Tamtéž, s. 76

*srdce tonula ve vlnách strachu, ptali se do nekonečna sami sebe, jestli je vůbec možné, aby oni, tak živí a veselí, hynuli za dva měsíce bůhví kde.*¹⁵⁸ Petr měl štěstí a do války odejít nemusel, navzdory tomu ale začal tajně pomýšlet na hrdinské skutky, které mohl vykonat. Ve svém rozjímání nedokázal vzdorovat touze po hrdinství a kontemplací se dostává až k otázce smrti. *Vracel se do života, v němž znal vše a v němž mu vše bylo protivné. Proč nevykřikl jako ten hoch před ním: Chci být odveden, a nevročil do osudu, v němž byla válka i dobrodružství a třeba i smrt: ta beztak čeká každého.*¹⁵⁹ Prožití různých krizových situací vede románového hrdinu až k otázce smrti, na niž ve skrytu duše pomýšlí. *Zbývalo jen zvolit si místo, kde by se s ní chtěl setkat. Místo a čas. Má to být nyní, ještě této noci, či až zítra? Tady, některém z temných koutů těchto uliček, třeba na prahu kostela jako výsměch Bohu, který naň zapomněl, anebo má vyčkat rána a zastřelit se na prahu Martina bytu.*¹⁶⁰

Kontempace v románu Václava Řezáče prolíná několik oblastí. Mladík se ve svém rozjímání věnuje nešťastné lásce, ale také touze po ženě. Důležitým tématem v oblasti kontempace je dospívání, které v Petrovi vyvolává pocit ztráty identity. Poslední rovinou kontempace jsou existenciální otázky, v nichž se prolíná hlavně propojenost války a smrti.

Jiný pohled na celý proces dospívání přináší román *Žhář* (1936) Egona Hostovského. Jeho hrdina Kamil se často soustředí jen na svou osobu a příčinou jeho kontemplací je především nešťastná láska ke starší dívce. Právě ve vztahu k ní touží dokázat svou dosud ještě nenaplněnou dospělost.

Právě nešťastná láska přivádí Kamila k rozjímání nad sebou samým. Po vyslechnutí rozhovoru dívky, která ho sváděla, s jeho sestrou se začne domnívat, že je ošklivý. To je pro Kamila největší rána. „*Kdybych byl někým jiným a kdybych byl starší, než jsem, poznal bych, že jsem ošklivý?*“¹⁶¹ Domácí prostředí by se dalo charakterizovat jako tajemné a nepřátelské. Členové rodiny mezi sebou mnoho nemluví a dospívající mladík

¹⁵⁸ ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, s. 132.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 138.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 154.

¹⁶¹ HOSTOVSKÝ, Egon. *Žhář*. 4. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 38.

zůstává věčně sám. *Zdalipak – prazvláštní myšlenka! – dovedl by Kamil plakat, kdyby mu náhle zemřela matka? Nebo otec? Nebo Eliška? Sotva! Nemá je rád?*¹⁶²

Hostovského román z rodinného prostředí uzavírá kapitolu věnovanou kontemplaci. Mladý hrdina Kamil je vystaven osamění, v němž se oddává meditacím. Nešťastné zamilování hrdiny do starší dívky je pro Hostovského pouze doplňujícím tématem, které zdůrazňuje a doplňuje individuální pocitovou rovinu propojenou s domácím prostředím jako důležitým významovým kontextem.

¹⁶² HOSTOVSKÝ, Egon. *Žhář*. 4. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 21.

6. Závěr

Cílem mé práce byla charakteristika a interpretace tématu citového a smyslového zrání v české literatuře první poloviny dvacátého století. V práci jsem se zaměřila na šestici literárních děl, která v různé podobě ztvárňují dané téma: lyrizovanému románu *Stříbrný vítr*, poetistickým prózám *Rinaldino* a *Dinah*, protiválečnému románu *Rozchod!*, generační próze *Větrná setba* a psychologické próze s rodinnou tematikou *Žhář*.

Jak práce ukázala, až do konce dvacátých let dvacátého století nebyl pojem puberta ani jeho umělecké ztvárnění v české literatuře nijak časté. Většinou se mluvilo o dospívání, aniž by se však tato vývojová fáze nějak blíže specifikovala. Změna nastává až v roce 1928, kdy je vydáno monumentální dílo *Puberta* od Miloslava Škořepy.

V prvním desetiletí dvacátého století je však puberta stále jakýmsi tabuizovaným tématem. Přesto vychází v roce 1910 román *Stříbrný vítr* Fráni Šrámky, který je ne náhodou nazývaný „románem puberty“. Šrámek vytvořil lyricky laděnou literární postavu mladíka jako začínajícího umělce – básníka, který je nositelem vlastností, jež charakterizují vývojové stadium puberty. Je zřejmé, že na počátku dvacátého století je součástí této tematiky také náboženský kontext, který dobové dospívání významně ovlivňuje. Avšak i navzdory tomu už převažují hrdinové nonkonformní, kteří náboženská dogmata odmítají. Důležitou součástí jejich vnímání a prožívání světa je melancholie, jak je tomu například v případě Jana Ratkina. V této době byla melancholie, zejména pro umělce, součástí životního stylu a znakem výjimečnosti zvláště umělců. Dalším podstatným rysem vyjádření tématu dospívání je odtabuizování sexuality, kterou se Šrámek snaží poodkrýt, aniž by ji však přímo explicitně pojmenovával.

Dvacátá léta nám reprezentují dvě prózy Karla Konráda *Rinaldino* (1927) a *Dinah* (1928). Nacházíme se v období, v němž je pojem puberta již všeobecně známý, aniž by však tato známost byla doprovázena podrobnějším zkoumáním a hlubšími znalostmi o tomto životním období. Téma sexuality je však už zbaveno tabuizace. Do života mladých lidí také významně zasahují faktory vnější, zvláště válka, která se podstatně podílí na jejich dospívání. Tak je tomu v případě Tondy Zemánka (*Rinaldino*), jenž je během svého dospívání s válkou konfrontován. Na počátku je zachyceno jeho bezstarostné mládí, poté nastává zlom – válka. Můžeme tedy říci, že zde autor využívá kontrastu klidné doby mládí

s válečným děním. I přes konfrontaci s válečnými událostmi se u hrdiny objevují běžné rysy dospívání jako je sexualita a velká emoční labilita. Vliv válečných událostí na dospívání mladých lidí je zřejmý zvláště v románu *Rozchod!*, jehož hrdiny jsou mladíci, odvedeni daleko od svých rodin na válečnou frontu. Dílo je z našeho hlediska výjimečné v tom, že mladí hoši musí dospět na frontě. Na první pohled je proces dospívání na válečném bojišti zcela jiný, ale ve skutečnosti se prostřednictvím jejich kontemplaní dovidáme o stejných touhách po prožitcích, o stejných potřebách jako mají chlapci bez existenciálních otazníků války. Mám tím na mysli sexuální pud, melancholii nebo únik do snů.

Jiná situace nastává v Konrádově próze *Dinah*. Hrdina Ludvík je pojatý jako společenský outsider, který je příliš uvězněn ve svých představách a nerozlišuje mezi sny a reálným životem. Pobyt za mřížemi přivádí mladíka do kontemplaních stavů a výjimkou není ani proměnlivá nálada. Ani náboženská výchova už v této době nehraje žádnou podstatnou roli. Rovněž melancholie už u zobrazovaných hrdinů není častým stavem. Opět o tom můžeme uvažovat jako o přirozeném důsledku válečných zkušeností.

Román *Větrná setba* (1935) od Václava Řezáce svým hrdinou připomíná Šrámkův *Stříbrný vítr*. Děj je ale zasazen do období první světové války, s níž je hlavní hrdina konfrontován. Avšak zatímco *Stříbrný vítr* končí nadějně, vírou v překonání životních nesnází a v nalezení plnohodnotného vztahu, lásky, ve *Větrné setbě* se melancholie hlavního hrdiny Petra projevuje jako negativní rys. Zvýrazňuje se zde sexualita a náboženská víra se proměnila v konvenci, která pro mladé lidi nemá žádný smysluplný obsah. U Petra se objevuje také velká míra kontemplaní, ve které se věnuje nejčastěji nešťastné lásce a zároveň také sexuální touze po ženě. Ve svém vnitřním rozjímání je hrdina konfrontován se svým dospíváním, které v něm vyvolává pocity nejistoty a společenského osamění, neukotvenosti.

Třicátá léta reprezentuje ještě román *Žhář* (1936), který se sice okrajově tématu puberty věnuje, důležitou roli ale v tomto případě hraje rodinné prostředí. Mladík Kamil je konfrontován především s rozpory a tajemstvím rodinného prostředí, ale i zde doléhají na mladého hrdinu charakteristické projevy puberty. Kamil je uzavřený, spíše samotář plný melancholických nálad, který uniká prostřednictvím snu do končin vzdálených svému domovu. V tomto zlomovém období přichází také první citové vzplanutí ke starší dívce, která je zároveň i příčinou chlapcova budoucího jednání.

Domnívám se, že díla, jejichž analýza z hlediska znaků, charakteristických pro období dozrávání jedince, byla tématem mé bakalářské práce, jsou zajímavá zvláště proto, že řečí umění vypovídají o životním období, s nímž má své individuální a neopakovatelné zkušenosti každý z nás.

7. Zdroje

Bohuslava Kočího Malý slovník naučný. *Bohuslava Kočího Malý slovník naučný, díl I.* 1. Praha: B. Kočí, 1925, ISBN váz.

BURIÁNEK, František. *O současné české literatuře.* 1. Praha: Československý spisovatel, 1982, ISBN váz.

HOSTOVSKÝ, Egon. *Žhář.* 4. Praha: Československý spisovatel, 1968, ISBN váz.

KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. Vybrané kapitoly z dějin pedagogiky. *Vybrané kapitoly z dějin pedagogiky.* 1. Liberec: Technická univerzita, 2006, ISBN 80-7372-143-0.

Komenského slovník naučný. *Komenského slovník naučný, díl IX.* 1. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného, 1938, ISBN váz.

KONRÁD, Karel. *Dinah.* VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetistická próza.* Praha: Lidové noviny, 2002, ISBN 80-7106-538-2.

KONRÁD, Karel. *Rinaldino.* VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetistická próza.* Praha: Lidové noviny, 2002, ISBN 80-7106-538-2.

KONRÁD, Karel. Robinsonáda. VANČURA, Vladislav, Karel KONRÁD a Jaroslav Jan PAULÍK. *Poetistická próza.* Praha: Lidové noviny, 2002, ISBN 80-7106-538-2.

KONRÁD, Karel. *Rozchod.* 6. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce, 1950, ISBN váz.

LAMAČ, Miroslav. Jan Zrzavý. *Jan Zrzavý.* 1. Praha: Odeon, 1980, ISBN váz.

ĽAPIŇSKÁ, Regina. Psychologie dospívání. *Psychologie dospívání.* 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, ISBN váz.

Masarykův slovník naučný. *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, díl V.* 1. Praha: Československý kompas, 1931, ISBN váz.

MAŠÍN, Jiří a Tibor HONTY. *Jan Štursa*. 1. Praha: Odeon, 1981, ISBN váz.

NEŠLEHOVÁ, Mahulena. Bohumil Kubišta. *Bohumil Kubišta*. 1. Praha: Odeon, 1984, ISBN váz.

Nový velký ilustrovaný slovník. *Nový velký ilustrovaný slovník, díl XV.* 1. Praha: Gutenberg, 1931, ISBN váz.

Ottův slovník naučný nové doby. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velkému Ottovu slovníku naučnému, díl V., sv. 1.* 1. Praha: Argo, 2002, ISBN 80-7203-412-X.

Ottův slovník naučný nové doby. *Ottův slovník naučný nové doby: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, díl XX.* 1. Praha: Paseka, 2000, ISBN 80-7185-288-0.

PRUDKÝ, Libor. *Metodická příručka pro práci s empirickým sociologickým výzkumem studentů středních škol*. Praha: Centrum pro studium vysokého školství, 2015, ISBN 978-80-86302-55-3.

ŘEZÁČ, Václav. *Větrná setba*. 5. Praha: Svoboda, 1972, ISBN váz.

SKOŘEPA, Miloslav. Puberta. *Puberta*. 3. Praha: Dědictví Komenského, 1940, ISBN váz.

SOBOTKOVÁ, Veronika. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. Praha: Grada, 2014, ISBN 978-80-247-4042-3.

ŠALDA, František Xaver. *Kritické glosy k nové poesii české*. 1. Praha: Melantrich, 1939, ISBN váz.

ŠRÁMEK, Fráňa. *Stříbrný vítr*. 15. Praha: Československý spisovatel, 1964, ISBN váz.

THEINHARDTOVÁ, Markéta a Pierre BRULLÉ. *Orbis pictus Františka Kupky. Orbis pictus Františka Kupky*. 1. Řevnice, Plzeň: Arbor vitae, Západočeská galerie v Plzni, 2014, ISBN 978-80-7467-048-0.

TOYEN a Karel SRP. *Toyen*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 2000, ISBN 80-7203-273-9.

VAŠUTOVÁ, Maria a Michal PANÁČEK. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2013, ISBN 978-80-7464-125-1.

WITTLICH, Petr. *České sochařství ve XX. století: 1890-1945*. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, ISBN váz.

WITTLICH, Petr. *Jan Preisler: Putování krajinami duše*. 1. Praha: OSWALD, 1994, ISBN 80-901003-4-1.